

KNYGOTYRININKAS NOJUS FEIGELMANAS (1918–2002)

Dovydas Mozūras | Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto
Knygotyros ir leidybos tyrimų katedra
Universiteto g. 3, LT-0513, Vilnius, Lietuva
El. paštas dovydas.mozuras@gmail.com

Nojus Feigelmanas – bibliografas, bibliotekininkas, daug nuveikęs Lietuvos kultūros istorijai. Tikslinga ir nuosekli su knyga susijusi viso gyvenimo veikla pelnė jam knygotyryninko statusą. Jis gimė Panevėžyje 1918 m. vasario 8 d., 1931–1936 m. mokėsi privačioje Panevėžio žydų gimnazijoje, 1936–1940 m. studijavo geodeziją Vytauto Didžiojo universitete, bet jo baigti nespėjo: prasidėjus Antrajam pasauliniam karui buvo pašauktas į kariuomenę. 1959 m. neakivaizdžiai baigė Vilniaus universiteto Istorijos ir filologijos fakultetą. 1950–1990 m. dirbo Vilniaus universiteto bibliotekoje: pradėjęs bibliografu, daugiau kaip tris dešimtmečius vadovavo Retų spaudinių skyriui. Mirė 2002 m. rugsėjo 7 d. Aškelono mieste Izraelyje, į kurį persikėlė 1990 m. Lietuvos knygotyros raidai itin reikšmingi N. Feigelmano sudaryti spausdintiniai katalogai: „Senoji lietuviška knyga Vilniaus universitete“ (1959), „Lietuvos inkunabulai“ (1975), „Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai“ (2003, paskelbta po mirties, parengta bendraautorijų). Jis taip pat yra publikavęs tris dešimtis mokslinių straipsnių, rengęs mokslines parodas, kultūrinės laidas televizijoje. Straipsnyje, remiantis naujais archyviniais šaltiniais, atskleidžiamas N. Feigelmano kelias knygotyros link, jo veiklos svarba Lietuvos knygotyros raidai, išskiriami esminiai asmenybės formavimuisi įtakos turėję veiksniai, bibliotekininko profesijos pasirinkimas, atvedęs į knygotyra, tiriami N. Feigelmano sudaryti katalogai, jo parašyti straipsniai. Darna išvada, kad nuo pradinėje mokykloje skaitytos Toros, gimnazijoje vykusių knygų parodų ir mugių, mokslinės Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos ir karinių bibliotekėlių iki pat darbo mokslinėje Vilniaus universiteto bibliotekoje ir net emigravus į Izraelį – visą ilgą gyvenimo kelią N. Feigelmaną lydėjo knyga.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: *Nojus Feigelmanas, knygotyra, senoji lietuviškoji knyga, inkunabulai, paleotipai, Vilniaus universitetas, Vilniaus universiteto biblioteka, katalogai, Lietuvos žydai.*

ĮVADAS

XX a. Lietuvoje knygotyros mokslas patyrė intensyvius formavimosi, stagnacijos ir atsikūrimo etapus. Sovietinės Lietuvos knygotyros laikotarpyje ankstesni Lietuvos knygotyros pasiekimai ir Vaclovo Biržiškos darbai okupaciniam režimui buvo nepriimtini. Sovietmečio Lietuvos knygotyrininkai privalėjo prisitaikyti prie tarybinio mokslo standartų ir praktinius bei teorinius darbus grįsti marksizmo-leninizmo doktrina. Nepaisant šių aplinkybių, Lietuvos knygotyros moksle pasiekta svarbių pasiekimų knygos istorijos (Levas Vladimirovas), proveniencijų (Vincas Kisarauskas), popieriaus ir vandenženklių (Edmundas Laucevičius) ir kituose tyrimuose. Šiame laikotarpyje pradėtas XVII a. Europoje užgimęs inkunabulistikos mokslas, kurio pradininku Lietuvoje laikomas Nojus Feigelmanas. Žinoma, inkunabulus ir anksčiau yra nagrinėję kai kurie mokslininkai (Joachimas Lelevelis, Liudvikas Sobolevskis, Levas Vladimirovas ir kt.), bet jų tyrimai buvo fragmentiški, nesisteminiai. Minint N. Feigelmano gimimo šimtmetį ir atsižvelgus į menką žinomumą mokslo bei platesnėje visuomenėje, ypač tarp Lietuvos žydų, tikslinga įvertinti jo pasiekimus, pateikti naujų biografinių faktų.

Mokslinių tyrimų apie N. Feigelmano gyvenimą ir veiklą Lietuvoje nėra gausu, o užsienyje apskritai nėra. Didžioji dalis informacijos apie jo gyvenimą rasta enciklopedinio pobūdžio literatūroje (enciklopedijose, žinynuose), taip pat straipsniuose, rašytuose jo bendradarbių¹ ar jo paties². N. Feigelmano knygotyriminius ir biografinius aspektus mokomojoje knygoje trumpai yra aptarusi Alma Braziūnienė³. Apie įvairiapusę šio asmens veiklą užsiminta įvairiuose straipsniuose ir knygoje: apie parodų rengimą⁴, dalyvavimą Vilniaus universiteto bibliotekos knygų grąžinimo akcijoje⁵, dėstymą⁶.

1 STRAVINSKAS, Antanas. Žmogų puošia darbas. *Bibliotekų darbas*, 1975, nr. 4, p. 17; STRAVINSKIENĖ, Vera; FEIGELMANAS, Nojus. Sąžiningai atlikdami darbą stipriname taiką. *Bibliotekų darbas*, 1984, nr. 5, p. 22–23; BUTKEVIČIENĖ, Birutė; ŠULGIENĖ, Nijolė. „Ir kasdien prisimenu Vilnių...“ Nojui Feigelmanui – 80. *Tarp knygų*, 1998, bal., p. 32–33; RAČIUS, Vidas. In memoriam Nojus Feigelmanas, 1918–2002. Iš *Vilniaus universiteto biblioteka 2002 metais*. Vilnius, 2003, p. 50–51.

2 FEIGELMANAS, Nojus. Rūpėjo lietuviškų knygų likimas. *Tarp knygų*, 1997, nr. 3, p. 22–24.

3 BRAZIŪNIENĖ, Alma. *Inkunabulų paveldas Lietuvoje ir pasaulyje*: mokomoji knyga. Vilnius, 2017. 87 p.

4 KRAKYTĖ, Asta. Knygų ekspozicija Vilniaus universiteto bibliotekos Pranciškaus Smuglevičiaus salėje: istorija, dabartis, perspektyvos. *Knygotyra*, 2003, t. 40, p. 110–127.

5 KAŽURO, Ina; GRIGONIS, Evaldas. Levas Vladimirovas ir senojo Vilniaus universiteto bibliotekos byla. Iš *Vetera reducta*: parodos katalogas. Vilnius, 2012, p. 23–31; BRAZIŪNIENĖ, Alma. Levo Vladimirovo akcija susigrąžinti istorinius Vilniaus universiteto bibliotekos rinkinius:

Šio straipsnio tikslas – mokslinės literatūros ir šaltinių kritinės analizės bei sintezės, istoriniu, interpretaciniu, lyginamuoju metodais atskleisti N. Feigelmano kelią knygotyros link ir jo veiklos svarbą Lietuvos knygotyros raidai. Straipsnyje išskiriami esminiai asmenybės formavimuisi įtakos turėję veiksniai, bibliotekininko profesijos pasirinkimas, atvedęs į knygotyra, tiriama N. Feigelmano sudaryti katalogai, jo parašyti straipsniai.

Rengiant straipsnį buvo panaudoti nauji archyviniai šaltiniai: dokumentai iš Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomų N. Feigelmano (F240), Vilniaus universiteto bibliotekos (F47) fondų; Lietuvos centriniam valstybės archyve saugomi dokumentai iš Panevėžio miesto savivaldybės (f. 1264), Panevėžio apygardos darbo inspekcijos (f. 804), Švietimo ministerijos (f. 391), Vytauto Didžiojo universiteto (f. 631) fondų. N. Feigelmano katalogo „Lietuvos inkunabulai“ išleidimo procesui iliustruoti pasitelkti dokumentai iš Lietuvos literatūros ir meno archyvo „Vagos“ leidyklos fondo (f. 23).

ŠEIMA, MOKYKLA, UNIVERSITETAS

N. Feigelmanas gimė 1918 m. vasario 8 d. Panevėžyje, Kalmano Feigelmano ir Hėnės Feigelmanienės (mergautinė pavardė – Degutnikaitė) šeimoje. Tiriant N. Feigelmano genealogiją, pavyko atsekti numanomas giminės ištakas iki jo senelių. Žinoma, kad būsimojo knygotyryninko tėvas Kalmanas Feigelmanas gimė 1890 m. vasario 16 d. Pastovio mieste (Vitebsko sritis, Baltarusija, tuo metu Rusijos imperija)⁷. Kalmano Feigelmano tėvai Yitzhakas ir Tsipa Feigelmanai – Baltarusijos žydai⁸. Šį faktą pagrindžia šių eilučių autoriaus galimai rasta Kalmano tėvo Yitzhako palaidojimo vieta Lepelio (Baltarusija) žydų kapinėse. Iš įrašo ant paminklo nustatyti tikslūs senelio mirties datos nėra galimybės dėl neįskaitomo paskutinio skaitmens. Reikia manyti, kad Kalmano tėvas mirė apytikriai tarp 1920 m. sausio 1 d. ir 1929 m. sausio 1 d., o N. Feigelmano prosenelio vardas buvo Moshe⁹. Kada ir kokių būdu K. Feigelmanas atvyko į Lietuvą, nėra žinoma, tačiau galima numanyti, kad tam įtakos turėjo šio asmens profesija – krautuvinininkas¹⁰, pirklys¹¹, nors 1945 m. sausio 27 d. N. Feigelmanas kadru įskaitos lape nurodė, kad jo tėvas buvo kepėjas¹². Galima spėti, kodėl N. Feigelmanas nurodė tokią tėvo profesiją: sovietmečiu būti darbininko sūnumi ideologiškai buvo parankiau.

N. Feigelmano motina Hėnė (Genovefa, Celė, Gėnė, Genia; mergautinė pavardė Degutnikaitė) gimė 1895 m. (N. Feigelmanas nurodė, kad 1896 m.¹³) Viešintose (dabar Anykščių raj.)¹⁴ Isako Nisano ir Goldos Degutnikų šeimoje¹⁵. Vidaus paso kortelėje nurodyta prekybininko profesija, tačiau ji buvo ir konditerė,

kepyklos Panevėžyje savininkė ir vedėja (kepyklos adresas 1938 m. Ramygalos 4a, 1939–1941 m. Laisvės a. 30; iki 1941 m. kepykloje samdyti du žmonės, 1941 m. – trys)¹⁶.

Kalmano Feigelmano ir Hėnės Feigelmanienės šeimoje Nojus (Noach Feigelman ben Kalman) buvo pirmas vaikas. Patikimų šaltinių, kaip toliau sekėsi jaunai Feigelmanų šeimai, neturime. Feigelmanų pavardės nėra ir Žydų karių, dalyvavusių Nepriklausomybės kovose, sąjungos narių sąrašuose¹⁷. Apsisprendimą nedalyvauti Nepriklausomybės kovose galima paaiškinti jauno tėvo patiriamais rūpesčiais ir siekiu apsaugoti savo šeimą bei 1920 m. balandžio 7 d. gimusiu antru sūnumi Geršonu (Hiršu). Tikslios Feigelmanų šeimos gyvenamosios vietos adreso Panevėžyje nustatyti nepavyko, įvairiuose dokumentuose jis nurodomas skirtingai. Be minėtų kepyklos adresų, rastas Laisvės a. 24. Šie adresai buvo greta Panevėžio turgaus, dabartinės Laisvės aikštės.

Feigelmanų šeimos likimas, kaip ir didžiosios dalies Lietuvos žydų, tragiškas. 1941 m. nacistinei Vokietijai įsiveržus į Sovietų Sąjungą, pradėtas vykdyti holokaustas. N. Feigelmano tėvai ir brolis buvo sušaudyti greta Panevėžio esančiame Kaizerlingo miškelyje.

N. Feigelmano pažintis su knyga prasidėjo ankstyvame amžiuje, galimai nuo trejų metų. Nustačius Panevėžyje veikusias žydų pradinio mokymo įstaigas ir įvertinus faktą, kad N. Feigelmanas vėliau mokėsi žydų gimnazijoje, prieita

amžininkų liudijimai. Iš *Bibliotheca Litwana III*: sugrąžinta praeitis. Vilnius, 2014, p. 209–228.

6 ZAVECKIENĖ, Žiedūnė. *Pamilę knyga*: viduriniojo mokymo bei kultūros-švietimo darbuotojų rengimo pradžia Lietuvoje: Vilniaus bibliotekinis technikumai (1949–1957). Vilnius, 1999, p. 18.

7 *Kalmano Feigelmano vidaus paso kortelė, išduota 1921 m. vasario 18 d.* Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 1264, ap. 3, b. 4845, lap. 1.

8 *The central database of shoah victims' names*. Yad Vashem. Paskutinį kartą atnaujinta [s. a.] [žiūrėta 2018 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://yvng.yadvashem.org/nameDetails.html?language=en&itemId=1460031&ind=1>>.

9 *KehilaLinks: LEPEL, Belorussia (Belarus)*. Jewishgen KehilaLinks. Paskutinį kartą atnaujinta 2017-10-13 [žiūrėta 2018 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://kehilalinks.jewishgen.org/LepeL/lepeL.html>>.

10 *Kalmano Feigelmano vidaus paso kortelė*, lap. 1.

11 *Nojaus Feigelmano gimimo pažymėjimas*. LCVA, f. 1264, ap. 4, b. 427, lap. 1.

12 *Nojaus Feigelmano kadru įskaitos asmens lapas 1945 m. sausio 27 d.* LCVA, f. 391, ap. 7, b. 1356, lap. 1.

13 *Nojaus Feigelmano įskaitos kortelė 1942 m. rugsėjo 30 d.* LCVA, f. R-754, ap. 10, b. 62, lap. 133.

14 *Hėnės Feigelmanienės vidaus paso kortelė, išduota 1921 m. vasario 18 d.* LCVA, f. 1264, ap. 3, b. 4852, lap. 1.

15 *The central database of shoah victims' names...*

16 *Panevėžio apygardos Darbo inspekcijos byla Feigelmanienės kepyklai, Ramygalos g. Panevėžyje 1938–1941 m.* LCVA, f. 804, ap. 1, b. 282, lap. 1–14.

17 *Žydų karių, dalyvavusių Lietuvos nepriklausomybės atvadavime, sąjungos bylos*. LCVA, f. 593, ap. 1, b. 1, 2, 17, 18, 39, 57.

prie išvados, kad jis lankė Yahneh tinklo chederį. Chederis – religinio pobūdžio žydų mokykla, kurioje mokomoji kalba – jidiš, mokoma tikėjimo tiesų, hebrajų kalbos, skaitomos šventosios žydų knygos, atliekami Toros vertimai ir ruošiamasi religinei žydų pilnametystei – bar micvai. Šią mokyklą lankančių mokinių amžius – nuo trejų iki 13–14 metų. Ar pradinį mokslą chederyje N. Feigelmanas pradėjo nuo trejų metų, nėra žinoma, bet mokyklos baigimo data aiški – 1931 m. Šie metai žymėjo religinę N. Feigelmano pilnametystę ir išlaikytą stojamąjį egzaminą į Panevėžio žydų gimnaziją. Svarbu paminėti, kad Vidas Račius nurodė N. Feigelmano pradinės mokyklos baigimo datą 1928 m., o gimnazijai paskyrė 1928–1936 m.¹⁸ Birutė Butkevičienė ir Nijolė Šulgienė šį faktą pakartojo¹⁹. Išlikusios N. Feigelmano charakteristikos ir autobiografijos teigia tą patį: 1928 m. pradėta mokytis Panevėžio žydų gimnazijoje. Tačiau peržiūrėjus 1928–1930 m. Panevėžio žydų gimnazijos veiklos dokumentus, N. Feigelmano nerasta nei mokinių, nei asmenų, sumokėjusių už mokslą ar stojamuosius egzaminus, sąrašuose²⁰.

Panevėžio žydų gimnaziją N. Feigelmanas lankė 1931–1936 m. Ši gimnazija buvo privati mokymosi įstaiga, kurioje mokomoji kalba buvo hebrajų, o personalą sudarė aukštos kvalifikacijos mokytojai²¹. Siekiant formuoti visapusiškai išprususią asmenybę, gimnazijoje neapsiribota mokymosi procesu. Būdavo organizuojami kultūriniai renginiai, susitikimai su žydų kultūros atstovais ir įvairūs kultūriniai būreliai. Dalis kultūrinės veiklos buvo orientuota būtent į knygą, pavyzdžiui, Hebrajų knygos diena; rašytojų grupės *Petach (Pradžia)* literatūros vakaras; paskaita-vakaras IV–VII gimnazijos klasėms, skirta žydų poetui Jehudai Leibui Gordonui; Johanno Wolfgango von Goethe'ės 100-ųjų mirties metinių paminėjimo vakaras²² ir kt. Minėti renginiai formavo pirmuosius knygos pažinimo ir vertinimo žingsnius būsimo knygotyrimo gyvenime.

Kitas svarbus veiksnys, turėjęs įtakos būsiamam N. Feigelmano gyvenimo pašaukimui – lotynų kalbos mokymas nuo ketvirtos gimnazijos klasės. Tai sudarė galimybes gilintis į senuosius mokslo veikalus, o vėliau ypač pravertė dirbant Vilniaus universiteto bibliotekoje. Mokslai gimnazijoje N. Feigelmanui sekėsi gerai. Jis buvo pavyzdingas ir pareigingas gimnazistas, bet vis dėlto turėjo vieną pataisą iš vokiečių kalbos²³. 1936 m. birželio 28 d. gautas brandos atestatas rodė gabumus lotynų kalbai ir geografijai – šie dalykai įvertinti ketvertais (pagal penkiabalę sistemą), paišyba ir braižyba bei kūno kultūra įvertinta penketais, o tikyba, hebrajų, lietuvių, vokiečių kalbos, istorija, filosofija, matematika, fizika, kosmografija, gamtos mokslai – trejetais.

Baigęs Panevėžio žydų gimnaziją 1936 m. rugpjūčio 26 d., N. Feigelmanas stojo į Vytauto Didžiojo universiteto Technikos fakulteto statybos skyrių Kau-

ne²⁴. Nėra žinoma, kas paskatino tokį pasirinkimą, kadangi stoti į Technikos fakultetą su patenkinamais matematikos ir fizikos pažymiais nebuvo logiška. Naujas N. Feigelmano gyvenimo etapas laikinojoje sostinėje nebuvo lengvas. Tik iš antro karto išlaikytas stojamasis lietuvių kalbos egzaminas²⁵, finansavimo iš tėvų nebuvimas ir problemiška Technikos fakulteto materialinė bazė²⁶ galėjo lemti, kad N. Feigelmanas studijas trumpam nutraukė. Galima spėti, kad dėl šių priežasčių 1938 m. rudens semestre N. Feigelmanas nestudijavo. Tačiau, įveikęs susiklosčiusią situaciją, N. Feigelmanas studijas tęsė nuo 1939 m. pavasario²⁷.

Kaunas tarpukariu buvo ne tik laikinoji sostinė, bet ir kultūros, mokslo, madų, išmybių miestas. Kadangi žydų gimnazijoje buvo mokyta profesionaliai, o jos taisyklės buvo griežtos, N. Feigelmanui sektini pavyzdžiai, manytina, galėjo būti tarpukario Lietuvos šviesuoliai: Vytauto Didžiojo universiteto (toliau – VDU) dėstytojai Juozas Tumas-Vaižgantas, Vincas Mykolaitis-Putinas, Vincas Krėvė-Mickevičius, Balys Sruoga, Mykolas ir Vaclovas Biržiškos, Kazimieras Būga, Jonas Jablonskis, Tadas Ivanauskas, Mykolas Romeris, Stasys Šalkauskis, Levas Karsavinas, Vosylius Sezemanas, Alfredas Sennas, Josephas Ehretas ir kt.²⁸ Nors šie asmenys N. Feigelmanui nedėstė, bet apie jų veiklą jaunasis geodezijos studentas turėjo žinoti ir jų svarbą jausti. Tiesiogiai Technikos fakulteto Statybų katedroje N. Feigelmanui galėjo dėstyti prof. Jonas Šimoliūnas, prof. Pranas Juodelė, prof. gen. Stasys Dirmantas ir kt.²⁹

18 RAČIUS, Vidas. In memoriam Nojus Feigelmanas..., p. 50–51.

19 BUTKEVIČIENĖ, Birutė; ŠULGIENĖ, Nijolė. „Ir kasdien prisimenu Vilnių...“, p. 32–33.

20 *Panevėžio žydų gimnazijos veiklos dokumentai 1928–1930 m.* LCVA, f. 391, ap. 2, b. 1080–1082.

21 1931 m. Panevėžio žydų gimnazijos kolektyvą sudarė 16 mokytojų, iš kurių aukštąjį mokslą baigusiu buvo septyni, mokytojų institutą – keturi, aukštesnįjį mokslą – trys, profesinę mokyklą – vienas ir vidurinę mokyklą – vienas. *Panevėžio žydų gimnazijos apyskaita 1932 m. vasario 15 d. Nr. 200.* LCVA, f. 391, ap. 2, b. 1083, lap. 8.

22 *Panevėžio žydų gimnazijos Pedagogų tarybos 1932 m. kovo 16 d. posėdžio protokolas Nr. 9.* LCVA, f. 391, ap. 2, b. 1084, lap. 163.

23 *Panevėžio žydų gimnazijos Pedagogų tarybos 1934 m. birželio 13 d. posėdžio protokolas Nr. 17.* LCVA, f. 391, ap. 2, b. 2735, lap. 10–11.

24 FEIGELMANAS, Nojus. *Prašymas Jo Magnificencijai Ponui Vytauto Didžiojo Universiteto Rektoriui priimti į Vytauto Didžiojo universitetą.* LCVA, f. 631, ap. 7, b. 14490, lap. 3.

25 *Papildomo kvotimo iš lietuvių kalbos išlaikiusių aspirantų, stojančių į Technikos fakultetą, sąrašas 1936 m. spalio 5 d.* LCVA, f. 631, ap. 12, b. 945, lap. 13.

26 *Vilniaus universiteto istorija 1803–1940.* Vilnius, 1977, p. 308.

27 FEIGELMANAS, Nojus. *Prašymas Vytauto Didžiojo universiteto rektoriui.* LCVA, f. 631, ap. 7, b. 14490, lap. 2.

28 *VDU istorija.* Vytauto Didžiojo universitetas. Paskutinį kartą atnaujinta s. a. [žiūrėta 2018 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vdu.lt/lt/apie-vdu-kaune/vdu-vakar-ir-siandien/vdu-istorija/>>.

29 *Vilniaus universiteto istorija...*, p. 307.

N. Feigelmaną supo kolegos studentai, prasiplėtė draugų ir pažįstamųjų ratas. Kaune jis galėjo susipažinti su dviem asmenimis, kurie vėlesniame jo gyvenimo etape taps labai svarbūs. Tai Levas Vladimirovas ir Jurgis Tornau. Tikimybė, kad N. Feigelmanas susitiko su L. Vladimirovu dar studijų Kaune metu, didelė, kadangi L. Vladimirovas, 1936 m. baigęs VDU studijuoti anglų, vokiečių kalbas ir pedagogiką, nuo 1937 m. studijavo ekonomiką³⁰. Susitikti su juo N. Feigelmanas galėjo bibliotekoje ar už universiteto ribų. Dėl galimos pažinties su J. Tornau abejonių beveik nekyla: jis 1939 m. įstojo į VDU Technikos fakulteto statybų skyrių (imatrikuliuotas 1939 m. rugsėjo 7 d.)³¹, taigi studijavo tame pačiame fakultete.

Studijų laikotarpis sietinas su biblioteka ir patriotiškumo skatinimu. Viena iš laiškų B. Butkevičienei N. Feigelmanas, sugrįždamas mintimis į jaunystę, rašė: *prisimenu tą nelemtą dieną, kai į „didžiąją“ mūsų bibliotekos skaityklą įsiveržė studentas, kuris suriko: „Kolegos, vokiečiai Klaipeidą užgrobė!“ Visi išbėgo iki Įgulos bažnyčios (Soboro) ir masė jaunimo pradėjo žygiuoti Laisvės alėja, bet čia pat policija panaudojo ašarinančias bombas ir demonstraciją išvaikė.*³² Taigi gimnazijoje skatintas patriotiškumas pasireiškė ir Kaune, o lankymasis VDU bibliotekoje toliau skatino pagarbą knygai. N. Feigelmanas dėl politinių įvykių Lietuvoje ir Europoje VDU nebaigė ir baigiamųjų valstybinių egzaminų nelaikė³³ – buvo pašauktas į Lietuvos kariuomenę. Vis dėlto metai, praleisti Kaune, suformavo inteligentišką, išprususią ir patriotiškai nusiteikusią asmenybę.

ANTRASIS PASAULINIS KARAS IR POKARIS

N. Feigelmanui karinė prievolė buvo atidėta iki 1941 m., tačiau dėl numanomo artėjančio karo ir agresyvių Vokietijos veiksmų Lietuvoje buvo paskelbta dalinė mobilizacija³⁴. 1940 m. kovo 1 d. N. Feigelmanas pašauktas tarnauti į Lietuvos kariuomenę³⁵. Kauno karinėje komendantūroje jis paskirtas į II inžinerijos batalioną Radviliškyje ir čia ėjo eilinio ir mokomosios kuopos kursanto pareigas³⁶. Inžinerijos batalione rūpintasi ir karių poilsiu, ir savišvieta – II inžinerijos pulkas turėjo savo biblioteką ir skaityklas. Tikslus bibliotekos knygų skaičius nežinomas, tačiau, kpt. Edmundo Vasiliausko duomenimis, II inžinerijos pulko bibliotekoje buvo karinės tematikos užsienio ir įvairaus turinio Lietuvoje leidžiamų žurnalų ir periodinių leidinių („Mūsų žinynas“, „Trimitas“, „Kariūnas“, „Jūra“, „Geležinkelininkas“, „Vairas“, „Karys“, „Lietuvos aidas“, „Verslas“)³⁷. Taigi kariai nebuvo izoliuoti nuo išorinio pasaulio ir galėjo visapusiškai lavintis.

Karinę tarnybą Lietuvos kariuomenėje eilinis N. Feigelmanas baigė 1940 m. rugsejo mėnesį. Vietoj pusantrų metų tarnyba truko tik šešis mėnesius – 1940 m. birželio 15 d. prasidėjo Lietuvos okupacija. Sovietinės okupacijos politika naikino ir performavo nepriklausomos Lietuvos kariuomenę, ji buvo įtraukta į Raudonosios armijos sudėtį. N. Feigelmanas paskirtas į 179-ąją šaulių diviziją. 1941 m. vasarą naujai sudarytiems daliniams pavesta atlikti kovines pratybas, N. Feigelmano daliniui – Pabradės poligone. Čia teko patirti sovietinių karininkų patyčias ir prasidėjusį Antrąjį pasaulinį karą. Chaotiškai į Sovietų Sąjungos gilumą besitraukiantys daliniai patyrė milžiniškų žmogiškųjų nuostolių. Likę gyvi lietuviai kartu su N. Feigelmanu 1942 m. buvo įtraukti į 16-osios lietuviškos šaulių divizijos sudėtį. N. Feigelmanas pateko į 167-ąją šaulių pulką, dalyvavo mūšiuose. Svarbu pastebėti, kad N. Feigelmano dalinyje vado pareigas ėjo L. Vladimirovas. Du būsimi knygotyriminkai, jeigu dar nepažįstami iš Kau-no laikų, susipažino atšiauriomis sąlygomis. N. Feigelmanas vėliau prisiminė, kaip L. Vladimirovas <...> 1943 m. žiemą, vaikšto žeminėje ir deklamuoja anglių poeziją nuotaikingai, o jo akys tamsoje entuziastingai žiba; kaip mes, kur tik pavykdavo, išgydavome knygu, vėliau tekdavo jas dovanoti³⁸. Taigi lietuvių inteligentus siejo stipri draugystė, svarbią vietą šioje draugystėje užėmė knygos. Nėra žinoma, kokias knygas jie išgydavo ir kokie tolesni jų likimai, tačiau galima numanyti, kad L. Vladimirovas pastebėjo N. Feigelmano polinkį prie knygų ir šį polinkį skatino bei puoselėjo. 1944 m. sausio 9 d. N. Feigelmanas buvo sunkiai sužeistas (lūžusi ranka, įstrigusios sprogmens skeveldros ir didelis nugaros

30 *Levas Vladimirovas*. Vilniaus universitetas Komunikacijos fakultetas. Paskutinį kartą atnaujinta [s. a.] [žiūrėta 2018 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kf.vu.lt/struktura/darbuotojai/buve-darbuotojai/levas-vladimirovas>>.

31 *Jurgio Ernesto Tornau studijų Vyrtauto Didžiojo universitete Kaune knygelė 1940 m.* VUB RS, f. 319, b. 548.

32 FEIGELMANAS, Nojus. *Laiškas Birutei Butkevičienei 1998 m. vasario 22 d.* VUB RS, f. 47, b. 1201.

33 RAČIUS, Vidas. In memoriam Nojus Feigelmanas..., p. 50–51.

34 ČERŠKUS, Leonas. Lietuvos kariuomenė (1940.03.1–1940.06.14). Iš *Lietuvos kario atsiminimai* [interaktyvus], 1989–2008 [žiūrėta 2018 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://www.angelfire.com/de/Cerskus/turinys.html>>.

35 RAČIUS, Vidas. In memoriam Nojus Feigelmanas..., p. 50–51.

36 FEIGELMANAS, Nojus. *Autobiografija, 1957 m. kovo 27 d.* Vilniaus universiteto archyvas (toliau – VUA), f. R–856, b. 528, lap. 3.

37 Karo inžinerijos padaliniai 1918–1940 metais. Iš *Lietuvos kariuomenė*. Paskutinį kartą atnaujinta 2014-11-28 [žiūrėta 2018 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://kariuomene.kam.lt/lt/kariuomenes_struktura/sausumos_pajegos/padaliniai/jvib/istorija_309/karo_inzinerijos_padaliniai_1918%E2%80%931940_metais.html>.

38 FEIGELMANAS, Nojus. *Laiškas Birutei Butkevičienei 1997 m. sausio 30 d.* VUB RS, f. 47, b. 1201.

nudegimas)³⁹ ir evakuotas į Kaukazą, gydytas 3688-ojoje evakuacinėje ligoninėje Baku, Azerbaidžano TSR⁴⁰. Gydytas truko ilgai. Išrašytas iš ligoninės, LTSR liaudies švietimo komisaro buvo paskirtas į karinio vadovo pareigas Debiosų lietuvių vidurinėje mokykloje, Udmurtijos ATSR⁴¹. Galimos N. Feigelmano paskyrimo kariniu mokyklos vadovu aplinkybės: lietuvių, rusų, lotynų, vokiečių, hebrajų kalbų mokėjimas; dalis moksleivių buvo žydų tautybės⁴²; išsilavinimas (gimnazija, VDU, nors ir nebaigtas); karinės tarnybos stažas. 1944 m. lapkričio 24 d. jis vedė šios mokyklos chemijos ir lietuvių kalbos mokytoją V. Zakovaitę. Šeiminis gyvenimas svetimame krašte truko neilgai – Debiosų vidurinė mokykla ir vaikų namai 1945 m. sausio mėnesį buvo perkelti atgal į Lietuvą. Tais pačiais metais N. Feigelmanai susilaukė sūnaus Isako (Jicchak).

N. Feigelmanas artimiau susipažino su L. Vladimirovu ir šie ryšiai laikui bėgant tik stiprėjo. Grįžęs į Lietuvą, N. Feigelmanas apsigyveno Vilniuje ir 1945 m. sausio 27 d. pateikė prašymą įsidarbinti Vilniaus universiteto⁴³ (toliau – VU) Karinės katedros karinio parengimo dėstytoju⁴⁴. Tais pačiais metais, rugsėjo 10 d., jis tapo parengiamųjų kursų karinio rengimo dėstytoju⁴⁵ ir, V. Račiaus nuomone, dėstė balistiką⁴⁶. Reguliarus karinio parengimo dėstytojo darbas baigėsi 1949 m. rugsėjo 1 d. dėl etatų mažinimo. Ar šis atleidimas susijęs su Maskvos vykdyta antisemitine kampanija⁴⁷, nėra žinoma. Atleistas iš Karinės katedros, N. Feigelmanas 1950 m. pateikė prašymą VU rektoriui priimti jį į Vilniaus universiteto biblioteką (toliau – VUB) eiti bibliografo pareigas. Prašymą jis pagrindė minėdamas lietuvių, rusų, lotynų ir vokiečių kalbų mokėjimą⁴⁸. Hebrajų ir jidiš kalbos nebuvo paminėtos, matyt, dėl siekio apsaugoti savo tautybę. Prašymas patenkintas, ir nuo kovo 23 d. prasideda 40 metų truksiantis atsakingas ir kruopštus N. Feigelmano darbas Rankraščių ir senų spaudinių (nuo 1967 m. Retų ir senų spaudinių) skyriuje. Pasak Mildos Petrauskienės, N. Feigelmanas prašymą dirbti VUB parašė paskatintas L. Vladimirovo, kuris rengė jį tapti bibliotekininku ir ekskursijų po biblioteką vadovu⁴⁹.

Nebaigtos studijos ir siekis įgyti naujų žinių N. Feigelmaną paskatino studijuoti VU. Rasta informacijos, kad 1950 m. N. Feigelmanas buvo VU Ekonomikos fakulteto pirmo kurso studentas, studijuojantis eksternu⁵⁰ (1957 m. kadru įskaitos asmens kortelėje nurodyti 1948 m.)⁵¹. Kokius kursus išklaušė ir ar baigė studijas šiame fakultete, šaltinių rasti nepavyko. 1953 m., siekdamas įgyti aukštąjį išsilavinimą, pagerinti bibliotekininkystės žinias ir įgūdžius, jis įstojo į VU Istorijos-filologijos fakulteto neakivaizdinį skyrių studijuoti bibliotekininkystės. Galima daryti prielaidą, kad šių studijų pasirinkimą galėjo paskatinti bibliotekos direktorius ir VU Bibliotekininkystės katedros vedėjas L. Vladimirovas.

Išsamesnių žinių apie N. Feigelmano studijas ir baigiamojo darbo rengimą nerasta, tačiau žinoma, kad 1959 m. jis su pagyrimu apgynė darbą „Senoji lietuviška knyga Vilniaus valstybinio V. Kapsuko universiteto mokslinėje bibliotekoje“ (vadovas L. Vladimirovas). Diplominis darbas tapo bibliografinės rodyklės „Senoji lietuviška knyga Vilniaus universitete“ pagrindu, tais pačiais metais ši rodyklė buvo publikuota. 1950 m. N. Feigelmanas kartu pradėjo dėstyti Vilniaus bibliotekininkų technikume ir šias pareigas ėjo iki 1957 m. rugsejo 1 d., tačiau valandininku galėjo dirbti ir ilgiau⁵².

VILNIAUS UNIVERSITETO BIBLIOTEKOJE

N. Feigelmano darbą VUB galima suskirstyti į du etapus: einant bibliotekininko, bibliografo pareigas ir einant skyriaus vedėjo pareigas. Darbo pradžia karo nusiaubtoje ir atsikuriančioje bibliotekoje buvo komplikuoja. Išblaškytos, nesuinventorintos knygos, saugyklų stygius, nešildomos patalpos, tinkamo mikroklimato neužtikrinimas, menki materialiniai ir žmogiškieji ištekliai – tai iššūkiai, su kuriais teko susidurti bibliotekininkams. Retų spaudinių

39 *Nojus Feigelmano kadru įskaitos asmens lapas 1957 m. kovo 27 d.* VU archyvas f. R–856, b. K9132, lap. 33.

40 FEIGELMANAS, Nojus. *Autobiografija 1945 m. vasario 13 d.* LCVA, f. 391, ap. 7, b. 1356, lap. 6–7.

41 Ten pat.

42 *Palangos ir Debiosų angelai velniai, kita mitologija.* Rytų frontas. Paskutinį kartą atnaujinta [s. a.] [žiūrėta 2018 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:rw8H7wEI2QJ:rytufrontas.net/%3Fpage_id%3D552+%&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=us&client=firefox%E2%80%93b>.

43 Šiame straipsnyje senieji Vilniaus universiteto ir Vilniaus universiteto bibliotekos pavadinimai ir jų santrumpos vartojamos tik bibliografinėse nuorodose aprašant archyvinius šaltinius, visur kitur vartojami dabartiniai Vilniaus universiteto ir Vilniaus universiteto bibliotekos pavadinimai.

44 *Jaun. leit. Nojus Feigelmano pareiškimas VVU Karinės katedros viršininkui 1945 m. sausio 27 d.* LCVA, f. 391, ap. 7, b. 1356, lap. 3.

45 *VVU rektoriaus įsakymas Nr. 5118.* VUA, f. R–856, b. K9132, lap. 8.

46 RAČIUS, Vidas. In memoriam Nojus Feigelmanas..., p. 50–51.

47 PŠIBILSKIS, Vygantas Bronius. Vilniaus universitetas sovietinės valdžios metais (1944–1990). Iš *Alma Mater Vilnensis: Vilniaus universiteto istorijos bruožai.* Vilnius, 2009, p. 820.

48 FEIGELMANAS, Nojus. *Prašymas VVU rektoriui 1950 m. vasario 24 d.* VUA, f. R–856, b. K9132, lap. 14.

49 Mildos Petrauskienės prisiminimai apie N. Feigelmaną prisiminimų popietėje „N. Feigelmanui – 100“, vykusiame VUB 2018 m. vasario 7 d. Garso įrašas. Aut. archyvas.

50 *VVU Ekonomikos fakulteto pažymėjimas Nr. 657, 1950 m. kovo 20 d.* VUA, f. R–856, b. K9132, lap. 13.

51 *Nojus Feigelmano kadru įskaitos asmens lapas 1957 m. kovo 27 d.* VUA, f. R–856, b. K9132, lap. 33.

52 ZAVECKIENĖ, Žiedūnė. *Pamilę knygą...*, p. 18.

skyriuje pirmaisiais darbo mėnesiais ypač stipriai pasireiškė žmogiškųjų išteklių stygius. N. Feigelmanas keletą mėnesių neretai dirbo vienas vietoj skyriuje turėjusių dirbti trijų darbuotojų⁵³. Dėl didelio darbo krūvio VUB direktoriaus L. Vladimirovo teikimu⁵⁴ N. Feigelmanas nuo 1950 m. gegužės 1 d. paaukštintas – tampa vyriausiuoju bibliotekininku⁵⁵. Skyriuje daug dėmesio skiriama skaitytojų aptarnavimui, siekiama sudaryti pagrindinį spaudinių katalogą⁵⁶. 1950 m. aptarnauti 204 skaitytojai, įvyko 39 ekskursijos⁵⁷. Knygų ir rankraščių tvarkymo, katalogavimo ir kitus darbus sunkino ir didėjančios fondo, gauto iš buvusios Kauno universiteto bibliotekos bei iš knygų saugyklos, apimtys. Fondams tvarkyti buvo pasitelkiami studentai, su jų pagalba buvo viršijami kai kurie darbo planuose nurodyti rodikliai⁵⁸. Studentai ypač pravertė fizinės jėgos reikalaujančiuose monotoniškuose darbuose.

N. Feigelmano einamos pareigos apėmė tipinius bibliotekoje atliekamus darbus: skaitytojų aptarnavimą, atsakymus į bibliografines užklausas, knygų katalogavimą, kortelių pildymą, knygų aprašymą ir kt. Iš šių darbų išsiskyrė vienas pagrindinių – lietuviškųjų knygų rinkinio sudarymas. L. Vladimirovo nuomone, šį rinkinį organizuoti nuspręsta 1949 m.⁵⁹, todėl darbai galėjo prasidėti nuo 1950 m. Kodėl būtent šio lietuviškųjų knygų rinkinio sudarymo veiklos ėmėsi N. Feigelmanas, lieka neaišku – ar tai buvo jo asmeninis pasirinkimas, ar taip numatė skyriaus vedėja Janina Gutauskienė. Tačiau, įvertinus visą N. Feigelmano darbo laikotarpį VUB, galima teigti, kad lietuviškų knygų tvarkymas ir bibliografavimas buvo pasirinktas asmeniškai, kadangi šios knygos aprašinėtos (ar numatytos aprašyti) iki pat N. Feigelmano darbo pabaigos 1990 m. Svarbu paminėti, kad N. Feigelmanas lietuviškas knygas ne tik aprašinėjo, bet ir jas atrinkinėjo į Retų spaudinių skyrių iš VUB ir Knygų rūmų fondų⁶⁰. Lietuviškojo knygų rinkinio sudarymas glaudžiai susijęs su N. Feigelmano studijomis VU. Kaip minėta, baigiamajame darbe N. Feigelmanas suderino studijas ir atliekamas pareigas, todėl jo diplominis darbas buvo įtrauktas į skyriaus vedėjos J. Gutauskienės planuotus mokslinius darbus⁶¹ – skyriuje buvo vykdomi ir moksliniai tyrimai.

N. Feigelmanas neapsiribojo vien bibliotekiniu darbu. Jis prisidėjo prie VUB sienlaikraščio kūrimo. Vieną iš pirmųjų pranešimų „Paskolos pasirašymas kaimė“ jis paskelbė 1951 m. birželio (?) mėnesį. Pagal turinį tai visuomeninės veiklos pranešimas, tačiau įgudusi bibliotekininko akis pastebėjo, kad *kiekvienoje apylinkėje esu matęs klūba-skaityklą [sic!], kurioje dažnai demonstruojami kino filmai <...>*⁶². Taigi visuomenės švietimas ir knygų skaitymas vyr. bibliotekininkui buvo svarbūs. N. Feigelmano pranešimų VUB sienlaikraštyje būta ir daugiau⁶³, jų turinys informacinio pobūdžio – apie bibliotekoje įvykusius renginius ar ak-

tualijas. Aktyvi visuomeninė veikla lėmė, kad N. Feigelmanas keletą metų buvo VUB sienlaikraščio redaktorius⁶⁴. Skyriuje vykdyta mokslinė ir visuomeninė N. Feigelmano veikla formavo teigiamą jo įvaizdį tarp bibliotekos personalo ir visuomenėje.

Antrasis N. Feigelmano darbo VU etapas – mokslinės brandos ir pripažinimo. Jame įtvirtintos bibliotekininkystės žinios, tapta pripažintu knygotyrininku ir ilgus metus vadovauta vienam iš VUB skyrių. 1961 m. gruodžio 17 d. mirus skyriaus vedėjai J. Gutauskienei, o vyriausiajam bibliografui Antanui Antanovičiui pasirinkus dėstytojo kelią VU Filologijos fakulteto Rusų kalbos katedroje, N. Feigelmanas buvo paskirtas Retų spaudinių skyriaus vedėju⁶⁵. N. Feigelmano darbo patirtis ir fondų išmanymas leido sklandžiai organizuoti skyriaus darbą. Tai matyti iš skyriaus darbo ataskaitų. Jose jis pateikdavo pastabų ir pasiūlymų, atsirado analitinis ataskaitų pobūdis, būdingas mokslinės bibliotekos skyriaus vedėjams. Pavyzdžiui, N. Feigelmanas rašo, kad <...> *rankraštyno darbuotojai turi nuolat kelti kvalifikaciją ir dirbti konkretų mokslinį darbą, tačiau skyriaus darbo apimtis ir darbuotojų apkrovimas nepalieka laiko bet kokiam kūrybiniam darbui. Šis klausimas laukia savo išsprendimo.*⁶⁶ Galima išvelgti skyriaus vedėjo pasitikėjimą skyriaus darbuotojais ir numanomą mokslinio darbo

53 *Rankraščių ir senų spaudinių skyriaus darbo ataskaita už 1950 metus.* VUB RS, f. 47; VUA, b. 229, lap. 11–12.

54 VLADIMIROVAS, Levas. *Prašymas VVU rektoriui, 1950 m. balandžio 19 d.* VUA, f. R–856, b. K9132, lap. 17.

55 *VVU rektoriaus įsakymas Nr. 530, 1950 m. balandžio 26 d.* VUA, f. R–856, b. K9132, lap. 18.

56 *VVU MB Rankraščių ir retų spaudinių skyriaus veikla nuo 1949 liepos mėn. I d. iki 1950 m. liepos 1 d.* VUB RS, f. 47; VUA, b. 229, lap. 13.

57 *Rankraščių ir senų spaudinių skyriaus darbo ataskaita už 1950 metus.* VUB RS, f. 47; VUA, b. 229, lap. 11–12.

58 *VVU MB RSS darbo ataskaita už 1952 m.* VUB RS, f. 47; VUA, b. 321, lap. 1.

59 VLADIMIROVAS, Levas. *Vilniaus universiteto biblioteka.* Vilnius, 1958, p. 77.

60 *VVU MB Rankraščių ir retų spaudinių skyriaus darbo plano 1957 m. projektas.* VUB RS, f. 47; VUA, b. 641, lap. 1–2.

61 *VVU MB Rankraščių ir retų spaudinių skyriaus*

darbo plano 1958 m. projektas. VUB RS, f. 47; VUA, b. 698, lap. 2.

62 FEIGELMANAS, Nojus. *Pranešimas VUB sienlaikraštyje „Paskolos pasirašymas kaimė“ 1951 m. birželis.* VUB RS, f. 47; VUA, b. 277, lap. 14–15.

63 FEIGELMANAS, Nojus. *Pranešimas VUB sienlaikraštyje. „Žodžius paremkime darbais“ 1952 m.* VUB RS, f. 47; VUA, b. 294, lap. 12; *Pranešimai VUB sienlaikraštyje „Šaliname trūkumus“; „Už gerą komplektavimą“; „Bibliotekų uždaviniai rinkiminėje kampanijoje“ 1953 m.* VUB RS, f. 47; VUA, b. 365, lap. 15–16, 26, 38; *Pranešimai VUB sienlaikraštyje „V. Kočetovo „Jaunystė su mumis“ aptarimas“; „Kova su atsakymais“ 1956 m.,* VUB RS, f. 47; VUA, b. 519, lap. 4, 14.

64 *Nojaus Feigelmano charakteristika 1965.* VI.24. VUB RS, f. 47, b. 2045, lap. 1.

65 *VVU MB RSS darbo ataskaita už 1961 m.* VUB RS, f. 47; VUA, b. 902, lap. 16.

66 *VVU MB RSS skyriaus ataskaita už 1962–1963 mokslo metus.* VUB RS, f. 47; VUA, b. 977, lap. 11.

potencialą. Skyriaus darbuotojai kėlė kvalifikaciją: laikė dviejų užsienio kalbų egzaminus ir lankė senosios slavų paleografijos ir lotynų kalbos užsiėmimus⁶⁷. 1969 m. skyriaus darbo plane, be bendrų ir pasikartojančių darbų, numatyta <...> *paruošti skyriaus inkunabulų pilnus aprašus 300 <...> paruošti lotyniškąjį „Laurae Academicae 1650“ tekstą*⁶⁸. Taigi grįžtama prie mokslinės veiklos, rengiami du veikalai: N. Feigelmano apie inkunabulus, Morkaus Svirsko „Akademijos laurai“. 1970 m. minėtieji moksliniai leidiniai jau buvo numatyti skyriaus darbo plane⁶⁹.

Šių darbų atsiradimas gali būti siejamas su 1968 m. VUB direktoriumi paskirtu Jurgiu Tornau. Tai patvirtina Rimantas Skeivys: *bibliotekoje Jurgis Tornau aktyviai palaikė visus intelektualinius užmojus ir iniciatyvas*⁷⁰. Be rengiamų mokslinių leidinių, N. Feigelmanas vykdė ir mokslo populiarinimo veiklą: parengė televizijos laidų „Iš lietuvių literatūros istorijos“⁷¹, 1988 m. – „Kultūros metraščiai. Kelionė į Kražius“⁷², 1989 m. – „Kultūros metraščiai. Konstantinas Sirvydas“⁷³ ir 1988 m. – „Lietuvos istorijos fragmentai“⁷⁴. Tęsimas dar 1960 m. pradėtas rankraščių įrašų apie Lietuvą ar su ja susijusių įrašų knygose fiksavimas kartotekoje⁷⁵. Taip 1962 m. skyriaus darbuotoja Ona Matusėvičiūtė surado seniausią rankraštinį įrašą lietuvių kalba, o 1981 m. N. Feigelmanas – vienintelį Lietuvoje žinomą M. Mažvydo autografą⁷⁶. N. Feigelmanas taip pat identifikavo knygas, priklausiusias Jurgiui Albinijui, Aleksandrui Rodūnioniui, Mikalojui Daukšai. Rankraščių įrašų fiksavimas sietas su išpareigojimais Knygų rūmams, kurie rengė nacionalinę bibliografiją, todėl visi su lietuviškomis ir kitomis knygomis atliekami darbai buvo svarbūs ne tik vietiniu bibliotekos ir universiteto lygiu, bet turėjo platesnę kultūrinę reikšmę.

1967 m. Rankraščių ir senų spaudinių skyrius buvo reorganizuotas į du atskirus skyrius: Rankraščių ir Senų ir retų spaudinių. Reorganizavimo priežastis – 1963 m. Sovietų Sąjungos archyvų sistemos centralizavimas, kuriuo siekta perimti archyvinis fondus⁷⁷. Dėl šios priežasties LTSR archyvų valdyba dažnai organizavo patikrinimus, jų metu nustatė pažeidimų rankraščių saugojimo srityje. Archyvų valdyba ketino perimti VUB rankraščių fondus, siekdama neva sumažinti dokumentams daromą žalą ir papildyti archyvų fondus. Siekiant išlaikyti istorinius fondus VUB, buvo sugriežtinta kontrolė, unikumų išdavimas, laikinai atsisakyta parodų, o ekskursijų vedimas apribotas tik kvalifikaciniais tikslais⁷⁸. Be to, šiai užmačiai sulaukta pasipriešinimo ne tik bibliotekoje, bet ir akademinėje bendruomenėje. Nuolatiniai bibliotekos skaitytojai prof. Zigmas Žemaitis, dr. Juozas Jurginis, doc. Jonas Palionis, prof. Paulius Slavėnas ir doc. Jurgis Lebedys parašė raštą, kuriame prieštaravo Rankraščių skyriaus fondų perdavimui į Centrinį archyvą⁷⁹. Galima numanyti, kad N. Feigelmanas padėjo

pasiekti, kad rankraščių fondai liko bibliotekoje. Be to, labai svarus buvo ir tiesioginis N. Feigelmano indėlis sprendžiant šią problemą. Jis, remdamasis VUB ir jos fondų kūrimosi istorija, parengė raštą, kuriame argumentuotai išdėstė priežastis ir pasekmes, nurodė, kodėl rankraščių fondų perdavimas valstybės archyvui būtų žalingas tiek pačiai bibliotekai, tiek universitetui, tiek tyrėjams. Šį raštą jis užbaigė teigdamas, kad rankraščių tvarkymą VUB fonduose reikėtų organizuoti vadovaujantis archyvine tvarka, ir iš gynybos perėjo į puolimą, tvirtindamas, kad dokumentai, susiję su VU ir mokslo istorija Lietuvoje, saugomi kitose institucijose, <...> turėtų būti perduoti ilgalaikiu depozitu *Vilniaus universiteto bibliotekai, o pirmoje eilėje, universiteto fondas iš LTSR Valst. Istorijos archyvo*⁸⁰. Taigi, masinis perdavimas, išskyrus keletą fondų, neįvyko. Po skyriaus reorganizacijos N. Feigelmanas liko dirbti su senaisiais spaudiniais ir ėjo Senų ir retų spaudinių skyriaus vedėjo pareigas.

N. Feigelmanas neužmiršo pedagoginės veiklos ir nuo 1961 m. iki 1975 m. dėstė VU Istorijos-filologijos fakultete. Skirtingais mokslo metais dėstė bibliografijos pagrindus, bibliotekininkystės ir bibliografijos pagrindus, informatikos pagrindus⁸¹. Svarbu pažymėti, kad N. Feigelmanas neturėjo mokslinio laipsnio, todėl dirbo valandiniu dėstytoju, bet tai nesudarė kliūčių būti baigiamų-

67 VVU MB RSS darbo ataskaita už 1964–1965 mokslo metus. VUB RS, f. 47; VUA, b. 1081, lap. 11.

68 Senų spaudinių skyriaus darbo planas 1969 m. VUB RS, f. 47; VUA, b. 1424.

69 Senų spaudinių skyriaus 1970 m. darbo planas. VUB RS, f. 240, b. 82, lap. 10.

70 SKEIVYS, Rimantas. Veidu į saulę. *Krantai* [interaktyvus]. 2012, nr. 3, p. 44.

71 RSS skyriaus darbo ataskaita už 1965–1966 metus. VUB RS, f. 47; VUA, b. 1182, lap. 5.

72 Kultūros metraščiai. *Kelionė į Kražius* [interaktyvus]. LRT mediateka. Prieiga per internetą: <<http://www.lrt.lt/mediateka/irasas/6249/kulturos-metrasciai-kelione-i-krazius>>.

73 Kultūros metraščiai. *Konstantinas Sirvydas* [interaktyvus]. LRT mediateka. Prieiga per internetą: <<http://www.lrt.lt/mediateka/irasas/5714/kulturos-metrasciai-konstantinas-sirvydas>>.

74 Siužetai laidai „Lietuvos istorija“. LRT televizijos archyvas A_KT19459_00.

75 VVU MB RSS darbo ataskaita už 1960 m. VUB

RS, f. 47; VUA, b. 833, lap. 13–14.

76 FEIGELMANAS, Nojus. M. Mažvydo autografas universiteto bibliotekoje. *Literatūra ir menas*, 1981, birželio 13, p. 16.

77 Vilniaus universiteto kultūros turtai sovietmečiu (1944–1990). Iš *Alma Mater Vilnensis: Vilniaus universiteto turtai istorijos skersvėjuose* (XVI–XXI amžiai). Vilnius, 2016, p. 615.

78 VVU MB Senų ir retų spaudinių skyriaus gamybinių pasitarimų protokolai 1966–1970. VUB RS; f. 240, b. 82, lap. 7.

79 Z. Žemaitis, J. Jurginis, J. Palionis, P. Slavėnas, J. Lebedys, raštas, kuriame prašoma rankraščių fondus palikti VUB (ne vėliau kaip 1965 m.). VUB RS, f. 240, b. 102, lap. 1–2.

80 FEIGELMANAS, Nojus. *Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko vardo universiteto mokslinės bibliotekos rankraščių fondų klausimu*. VUB RS; f. 240, b. 77.

81 *Ivairūs dokumentai, įrodantys Nojaus Feigelmano dėstymą VVU*. VUA, f. R–856, b. K9132, lap. 67, 69–70, 72, 77, 82, 87–88, 90, 93, 95–98.

jų darbų vadovu (rasti trys baigiamieji bibliotekininkystės studijų programos darbai, kuriems N. Feigelmanas vadovavo⁸²). Tai rodo N. Feigelmano mokslinę brandą ir galias bibliotekininkystės mokslo žinias. Galima spėti, kad siekti mokslo laipsnio dėl skyriuje vykdomų darbų apimčių jis tiesiog negalėjo arba tam trukdė faktas, kad N. Feigelmanas nepriklausė Komunistų partijai. Šiame N. Feigelmano bibliotekinio darbo laikotarpyje rengti inkunabulų ir paleotipų katalogai, skaityti pranešimai mokslinėse konferencijose. N. Feigelmanas, tapęs Rankraščių ir senų spaudinių skyriaus vedėju, puoselėjo skyriaus mokslinės veiklos galimybes ir toliau tęsė knygų tvarkymo darbus. Išryškėjo ir jo vadybiniai organizaciniai gebėjimai: informaciniu ir turinio požiūriais skyriaus darbo ataskaitos tapo išsamesnės, jose išvelgiamas kritinis mąstymas, siekiama išryškinti svarbiausias problemas, jų priežastis ir pateikti galimus sprendimus. Po skyriaus reorganizacijos N. Feigelmanas visą savo knygotyriminko potencialą labiau galėjo išnaudoti tirdamas senuosius spaudinius.

KNYGŲ GRAŽINIMO AKCIJA. Kita tiesiogiai su darbu susijusi N. Feigelmano veikla – dalyvavimas knygų gražinimo akcijose. Bibliotekos vadovas L. Vladimirovas, suprasdamas knygos vertę ir įsigilinęs į bibliotekos istoriografijoje minimas iš VUB išvežtas knygas, ėmėsi iniciatyvos gražinti išvežtas knygas į VUB. Tam buvo sudaryta komanda: N. Feigelmanas, Irena Vaitkevičiūtė (Petrauskienė), Estera Bajoraitė, Antanas Antanovičius, Janina Gutauskienė ir kt. Knygų gražinimo akcijoje dalyvavo visas skyriaus kolektyvas. Akcija prasidėjo nuo paruošiamojo etapo – dokumentų apie išvežtas knygas paieškų archyvuose, žvalgomųjų išvykų į įvairias bibliotekas⁸³. Surinkus reikiamą nuosavybės faktą patvirtinančią medžiagą apie išvežtas knygas, L. Vladimirovas kreipėsi į aukščiausius Sovietų Sąjungos valdininkus, juos ragindamas imtis veiksmų. Pastangos pasiteisino ir VUB knygų gražinimo akcijos metu (1956–1959) į VUB buvo gražintos knygos iš Maskvos, Leningrado, Charkovo ir Kijevo bibliotekų. N. Feigelmanas dalyvavo sugražinant knygas iš Leningrado ir Maskvos. Jis prisimena, kad 1956 m. nuvykęs į Lenino biblioteką Maskvoje atsiimti retų slavų knygų, kurios Pirmojo pasaulinio karo metu, artėjant frontui prie Lietuvos, 1915 m. buvo evakuotos į Rusiją, kartu gavo ir unikumą – 1595 m. išleista M. Daukšos „Katekizmas“⁸⁴. Be šio unikumo, N. Feigelmanas iš Maskvos parvežė dar 106 leidinius⁸⁵.

Mažiau žinoma apie kitą knygų perdavimo akciją VUB, kurios organizatorius galėjo būti N. Feigelmanas. Rasti knygų sąrašai, kuriuose 483 pavad. XVIII–XIX a. vokiškų (mažesnė dalis lotyniškų) knygų ir 5 195 pavad. XVIII–XX a. pirmosios pusės vokiškų (mažiau angliškų, prancūziškų) knygų⁸⁶. V. Račius mini, kad N. Feigelmanas buvo išsiųstas į Tadžikiją parsivežti vokiškų kny-

gų, kurios, kaip vėliau paaiškėjo, buvo iš Vokietijos⁸⁷. Tai patvirtina VUB RS 47 fonde saugomos nuotraukos (b. 1699–1700), kuriose užfiksuoti N. Feigelmanas ir V. Tavoras (ankstesnės knygų akcijos dalyvis), 1968 m. iškylaujantys kartu su bibliotekininkėmis iš Dušanbė. Be to, žinoma, kad N. Feigelmanas nuo 1968 m. spalio iki 1969 m. greta kitų darbų tvarkė knygas, atgabentas iš Dušanbė⁸⁸. Tvarkymas šiuo atveju galėjo reikšti minėtų sąrašų sudarymą, kadangi visos sąrašuose pateiktos knygos buvo peržiūrėtos *de visu* (sąrašė užfiksuota: autorius, pavadinimas, leidimas, vieta, data ir pastabos, nurodomi defektai). Sąrašo sudarymo faktą pagrindžia kiti N. Feigelmano atlikti darbai ir tai, kad viename laiške B. Butkevičienei jis užsimena apie Virginiją Galvanauskaitę (dabartinę VUB Retų spaudinių skyriaus vedėją), kuriai siūlo tvarkyti knygas, atvežtas iš Dušanbė⁸⁹. Taigi knygų grąžinimo akcijos metu įgauta patirtis leido organizuoti knygų perdavimo akciją iš Dušanbė – čia buvusios senosios Vokietijos miestų knygų papildė VUB fondus.

PARODŲ RENGĖJAS. VUB Rankraščių ir senų spaudinių skyrius, siekdamas supažindinti ir sudominti bibliotekos lankytojus saugomomis knygomis, organizavo laikinąsias parodas ir ilgalaikę ekspoziciją P. Smuglevičiaus salėje. Asta Krakytė teigia, kad P. Smuglevičiaus salės nuolatinė ekspozicija buvo atsvara kitose bibliotekos patalpose rengtoms komunistinėms ir propagandinėms parodoms⁹⁰. Jos nuomone, nuolatinė ekspozicija buvo parengta 1950 m. ir eksponuota iki 1969 m. Tuomet dėl jubiliejinių VU ir VUB parodų nuolatinė P. Smuglevičiaus salės paroda sulaukė struktūrinių pokyčių, bet eks-

82 A. Baltakarytė. Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto mokslinės bibliotekos Rankraščių skyrius. 1962 m., 65 p.; S. Klemeskytė. Literatūra bibliotekinio darbo klausimais masinių bibliotekų darbuotojams lietuvių kalba. 1962 m., 78 p.; A. Zagorskytė. Mokyklos tipinis katalogas V–VIII klasėms. 1966 m., 181 p. Iš: ČIUŽIENĖ, Elena. *Bibliotekininkystė Tarybų Lietuvoje (1940–1974)*: literatūros rodyklė. Vilnius, 1979, p. 98, 103, 111.

83 KAŽURO, Ina; GRIGONIS, Evaldas. Levas Vladimirovas ir senojo Vilniaus universiteto bibliotekos byla. Iš *Vetera reducta*: parodos katalogas. Vilnius, 2012, p. 23–31.

84 FEIGELMANAS, Nojus. Rūpėjo lietuviškų knygų likimas, p. 22–24.

85 Vilniaus universiteto kultūros turtai sovietme-

čiu (1944–1990), p. 598–600.

86 *Knygų, gautų iš Dušanbė, sąrašai*. VUB RS, f. 47, b. 2687–2691.

87 Vido Račiaus prisiminimai apie Nojų Feigelmaną prisiminimų popietėje „N. Feigelmanui – 100“, vykusioje VUB RSS 2018 m. vasario 7 d. Garso įrašas.

88 FEIGELMANAS, Nojus. *1967–1968 mokslo metų skyriaus [rankraščių ir senų spaudinių] darbo plano vykdymas*. VUB RS, f. 240, b. 81, lap. 9.

89 FEIGELMANAS, Nojus. *Laiškas Birutei Butkevičienei 1990 m. lapkričio 22 d.* VUB RS, f. 240, b. 56.

90 KRAKYTĖ, Asta. Knygų ekspozicija Vilniaus universiteto bibliotekos Pranciškaus Smuglevičiaus salėje, p. 120.

pozicija veikė iki pat 1990 m.⁹¹ Galima spėti, kad N. Feigelmanas prie ekspozicijos rengimo prisidėjo nuo 1950 m., t. y. nuo pat jos rengimo pradžios. Detalesnių žinių pateikia skyriaus darbo planai ir ataskaitos, kuriuose užfiksuota, kad įvairiais metais ekspozicija buvo pertvarkoma, ruošiami eksponatų aprašai. 1979 m. spalį ekspozicijoje buvo rodytos universiteto jubiliejaus proga gautos dovanos: sveikinimo raštai, leidiniai, albumai ir kt.⁹² A. Krakytė pateikė informacijos apie N. Feigelmano planus įrengti knygos muziejų, kurio pagrindas – P. Smuglevičiaus salės nuolatinė ekspozicija⁹³, tačiau dėl nenurodyto fondo ir bylos numerio su šiuo planu susipažinti nepavyko.

Skyriaus vedėjo pareigos N. Feigelmaną ne kartą įpareigojo dalyvauti jubiliejinėse VU ir VUB parodose, kurių istorinį pagrindą sudarydavo skyriaus fonduose saugomi objektai. V. Račius nurodo, kad N. Feigelmanas buvo vienas iš 1970 m. ir 1979 m. bei kitų parodų rengėjų⁹⁴. B. Butkevičienė ir N. Šulgienė teigia, kad jis <...> *sutiko ir palydėjo ne vieną universiteto ir bibliotekos jubiliejų gražiomis parodomis*⁹⁵. O pats N. Feigelmanas prisimena apie 1959, 1970 ir 1979 m. jubiliejus⁹⁶. Pirmoji jubiliejinė paroda, kurią rengiant dalyvavo N. Feigelmanas, buvo skirta VU 380 metų sukaktuvėms 1959 m., jis už aktyvų dalyvavimą buvo apdovanotas⁹⁷.

Panaši situacija ir su 1970 m. VUB 410 metų ir 1979 m. VU 400 metų jubiliejinėmis parodomis, kuriose N. Feigelmano vaidmuo buvo labai svarbus. 1970 m. VUB jubiliejinėje parodoje jis galėjo būti vienas iš pagrindinių ekspozicijos formuotojų, kadangi skyrių vedėjai turėjo parinkti eksponatus, o viena iš parodos dalių buvo skirta istoriniam laikotarpiui⁹⁸, taigi didžiąją istorinės parodos dalį turėjo sudaryti objektai iš Senų spaudinių skyriaus fondų (M. Mažvydo „Katekizmas“, M. Daukšos „Postilė“, P. Skorinos „Apaštalas“, M. Smotricio „Slavų gramatika“, Mikalojaus Kristupo Radvilos Našlaitėlio 1613 m. LDK žemėlapis ir kt.⁹⁹). Ši paroda lokali, buvo rengiama Lietuvos visuomenei, tačiau, siekiant paminėti reikšmingą VUB sukaktį, buvo organizuota kita paroda, skirta Liaudies ūkio pasiekimų parodai Maskvoje. Šios parodos vadovas buvo VUB direktorius J. Tornau, o rengėjai – N. Feigelmanas ir Vytautas Bogušis. 1970 m. Senų spaudinių skyriaus darbo ataskaitoje pažymima, kad trys skyriaus darbuotojai prisidėjo prie pagrindinės parodos rengimo, o N. Feigelmanas ją rengiant dalyvavo pusantro mėnesio ir parodas globojo vieną mėnesį¹⁰⁰. Be to, N. Feigelmanas vedė seminarus parodos gidams temomis „Vilniaus Imperatorinis universitetas (1803–1832)“ ir „Po uždarymo (1832–1919)“¹⁰¹. Nors paroda sulaukė pasisekimo (buvo pratęsta), <...> *aptariant jos rezultatus dar 1971 metų pradžioje buvo aišku, kad ši paroda yra savotiška repeticija prieš Universiteto jubiliejinę parodą, o jos eksponatų istorinės dalies pagrindą sudarys bibliotekos fon-*

duose (*Rankraščių, Senų spaudinių ir Grafikos skyriuose*) saugomi turtai ir šių dalių teks parengti bibliotekos darbuotojams¹⁰². Taigi galima teigti, kad organizuoti antrą masinę jubiliejinę parodą turėjo būti lengviau, o dalis eksponuotų objektų galėjo būti eksponuojami dar kartą.

Eksponatų sąrašai liudija, kad VU 400-mečio parodos istorinei daliai buvo atrinkta simboliškai 400 eksponatų, kurie turėjo būti sudėti į 54 standus¹⁰³. Sąrašas intensyviai naudotas ir derintas, jame apstu apibraukimų, priedašų, kad eksponatas netelpa, ir pan. Galima numanyti, kad eksponatų sąrašo autorius – N. Feigelmanas. Šią hipotezę pagrįsti gali greta parodos eksponatų sąrašų rastas ranka rašytas V. Bogušio raštas, kuriame teigiama, kad 1982 m. vasario 3 d. iš N. Feigelmano buvo perimti parodos planai ir *planšetai*¹⁰⁴. Be organizacinės parodų veiklos, N. Feigelmanas jubiliejinėse bibliotekos ir universiteto konferencijose skaitė pranešimus, taip pat buvo vienas iš kilnojamosios parodos katalogo „Юбилейная передвижная выставка „Вильнюсскому университету 400 лет“ (liet. Jubiliejinė kilnojamoji paroda „Vilniaus universitetui 400 metų“) sudarytoju¹⁰⁵. Svarbu paminėti, kad ši paroda pirmiausia eksponuota N. Feigelmano gimtajame mieste Panevėžyje¹⁰⁶. Taigi N. Feigelmanas rūpinosi skyriaus fondų sklaida. Įgytas parodų organizavimo žinias jis pritaikė rengiant jubiliejinės VU ir VUB parodas. Nors nagrinėtuose dokumentuose N. Feigelmano indėlis užfiksuotas fragmentiškai, tačiau parodų pagrindas – senieji leidiniai, už kuriuos jis buvo atsakingas, liudija ką kita: jis buvo vienas iš pagrindinių šių parodų rengėjų.

91 Ten pat, p. 121.

92 *Apie parodas, rengtas Vilniaus universiteto sukaktims paminėti*. VUB RS, f. 47, b. 1522, lap. 11.

93 KRAKYTĖ, Asta. Knygų ekspozicija..., p. 123.

94 RAČIUS, Vidas. In memoriam Nojus Feigelmanas..., p. 50–51.

95 BUTKEVIČIENĖ, Birutė; ŠULGIENĖ, Nijolė. „Ir kasdien prisimenu Vilnių...“, p. 32–33.

96 FEIGELMANAS, Nojus. *Laiškas Birutei Butkevičienei 1995-10-11*. VUB RS, f. 47, b. 1201.

97 *VVU Mokslinės bibliotekos Direktoriaus pavaduotojos S. Vaidinauskaitės raštas VVU rektoriui 1959-11-30 nr. 10/760*. VUB RS, f. 47; VUA, b. 762, lap. 40.

98 *Apie parodas, rengtas Vilniaus universiteto sukaktims paminėti*. VUB RS, f. 47, b. 1522, lap. 2.

99 Ten pat.

100 *VVU MB Senų spaudinių skyriaus darbo ataskaita už 1970 m.* VUB RS, f. 47, b. 2609.

101 *Jubiliejaus organizaciniai dokumentai* [be datų ar numerių]. VUB RS, f. 47; VUA, b. 1490.

102 *Apie parodas, rengtas Vilniaus universiteto sukaktims paminėti*, lap. 3.

103 *Vilniaus V. Kapsuko universiteto 400 metų sukakties jubiliejinės parodos (mokslų muziejuje) ekspozicinis planas ir eksponatų sąrašas*. VUB RS, f. 47, b. 1520.

104 BOGUŠIS, Vytautas. *Raštas apie VVU 400-mečio plano ir planšetų paėmimą*. VUB RS, f. 47, b. 1520.

105 *Vilniaus universiteto bibliotekos metraštis, 1991*. Vilnius, 1993, p. 110.

106 *Apie parodas, rengtas Vilniaus universiteto sukaktims paminėti*, lap. 7.

NOJAUS FEIGELMANO KNYGOTYROS DARBAI

Pirmojo N. Feigelmano sudaryto katalogo „Senoji lietuviška knyga Vilniaus universitete“ ištakos – minėtas 1950 m. VUB pradėtas formuoti senųjų lietuviškųjų knygų rinkinys ir 1953 m. pradėtos neakivaizdinės bibliotekininkystės specialybės studijos VU Istorijos-filologijos fakultete. Darbą bibliotekoje suderinęs su studijomis, N. Feigelmanas pasirinko aprašyti lietuviškas knygas, išleistas iki 1800 m., baigiamajame darbe „Senoji lietuviška knyga Vilniaus valstybinio V. Kapsuko universiteto mokslinėje bibliotekoje“¹⁰⁷, darbo vadovu tapo VUB direktorius L. Vladimirovas. Aprašo chronologija rodo, kad aprašyta tik dalis VUB saugomų senųjų lietuviškųjų knygų. Ši chronologijos pasirinkimą paaiškina 1958 m. apgintas kitas diplominis darbas – Nėries Vaitkevičiūtės-Čuladienės „Senoji lietuviška knyga (1800–1864 m.)“¹⁰⁸, darbo vadovas L. Vladimirovas. Šiame darbe aprašytos 484 knygos, aptartas istorinis kontekstas, tačiau darbo recenzentas Vladas Abramavičius jame išvėlgė taisytinių dalykų: nepateikti knygų dydžiai, įdomūs ir meniški knygų įrašai, proveniencijos, bibliografijos rodyklėje nėra knygų signatūrų (šifrų)¹⁰⁹. Manytina, kad L. Vladimirovas, įvertinęs gautą studentės darbo recenziją, N. Feigelmanui galėjo pasiūlyti jo diplominiame darbe atsižvelgti į išsakytas pastabas, nes, pasak V. Abramavičiaus, *tokios žinios būtų įdomios, naujos ir dar labiau pakeltų diplominio darbo praktinę ir mokslinę vertę*¹¹⁰. 1959 m. baigiamajame N. Feigelmano darbe išsakytomis pastabomis pasinaudota: pateikti knygų matmenys, apibūdinti įrišai, proveniencijos ir signatūros. Darbo recenzentas V. Abramavičius recenzijoje nurodė redakcinių pastabų, tačiau kartu pabrėžė N. Feigelmano įdėto darbo svorį, užsienio kalbų mokėjimą, pagyrė bibliotekinę praktiką ir N. Feigelmaną pavadino *bibliotekininku – knygų žinovu*¹¹¹. Įžvelgdamas praktinę ir informacinę rodyklės vertę VUB ir visuomenei, V. Abramavičius siūlė išspausdinti N. Feigelmano diplominį darbą. Tais pačiais metais, atsižvelgus į dalį recenzijoje pateiktų pastabų ir atlikus būtinuosius taisymus, VUB išleidžia pirmąją spausdintą N. Feigelmano knygotyros darbą „Senoji lietuviška knyga Vilniaus universitete“¹¹². Katalogo pasirodymas nesulaukė didesnio atgarsio spaudoje, tačiau išleidimas prisidėjo prie lietuviškųjų knygų rinkinio sklaidos. Katalogo pasirodymas Lietuvos knygotyrai reikšmingas dėl proveniencijų tyrinėjimo ir apskritai dėl informacijos apie rinkinį sklaidos.

INKUNABULŲ KATALOGAS. Po sėkmingo starto su lietuviškųjų knygų rodykle VUB N. Feigelmanas imasi kito iššūkio – inkunabulų katalogo „Lietuvos inkunabulai“¹¹³ sudarymo. Mintis kataloguoti ir aprašyti Lietuvoje esančius ir buvusius inkunabulus galėjo kilti dėl „Lietuvos inkunabulų“ įvadi-

niame straipsnyje nurodytų priežasčių: *Lietuvos inkunabulai iki šiol nebuvo su-
laukę reikiamo dėmesio. Tiek specialistai filologai, tiek platesnieji visuomenės sluoks-
niai palyginti maža ką žino apie juos. Seniai stokojama mokslinio turimų inkunabulų
aprašymo, dar nėra išaiškinta jų vertė, užimama Lietuvos kultūros istorijoje.*¹¹⁴
Katalogo atsiradimui įtakos galėjo turėti ir užsienio valstybių susidomėjimas.
Johnas S. G. Simmonsas Londone leidžiamame žurnale „The book collector“
paskelbė tris straipsnius apie Sovietų Sąjungos inkunabulus¹¹⁵. Vieno iš jų ko-
piją J. S. G. Simmonsas asmeniškai atsiuntė VUB, jame trumpai aptarti Baltijos
valstybių inkunabulų rinkiniai, pateiktos inkunabulų konkordancijos¹¹⁶. Svar-
bu paminėti, kad J. S. G. Simmonsas, rinkdamas informaciją apie inkunabulus,
lankėsi VUB ir galėjo susipažinti su N. Feigelmanu. Taigi katalogas neapsiribojo
vietiniu lygmeniu ir nebuvo rengiamas tik kaip pagalbinė bibliotekinė rodyklė.
Kadangi pirmoji N. Feigelmano rodyklė buvo skirta padėti nacionalinės biblio-
grafijos sudarinėtojams, tai ir inkunabulų katalogas <...> *traktuotinas kaip tie-
sioginė pagalba leidžiamam tarptautiniam inkunabulų katalogui* („Gesamtkatalog
der Wiegendrucke“)¹¹⁷. Tiksliai data, kada pradėtas rengti inkunabulų katalogas,
neufiksuota. B. Butkevičienė ir N. Šulgienė teigia, kad jau išleidus pirmąjį kny-
gotyros darbą, tais pačiais 1959 m. N. Feigelmanas <...> *tuojau atsidėjo sunkiam
darbui – ėmė registruoti ir bibliografiškai aprašinėti inkunabulus, esančius Lietuvos
bibliotekose*¹¹⁸. Remiantis skyriaus darbo ataskaita, atrodo, kad mintis sudaryti
inkunabulų katalogą galėjo kilti dar 1951 m., kai skyriuje saugomi inkunabulai
buvo patikrinti pagal inventorinę knygą (nustatyta 170 inkunabulų)¹¹⁹. Tačiau

107 FEIGELMANAS, Nojus. *Senoji lietuviška knyga Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto mokslinėje bibliotekoje*: diplominis darbas. VUB RS, f. 85-B98.

108 VAITKEVIČIŪTĖ-ČULADIENĖ, Nėris. *Senoji lietuviška knyga (1800–1864 m.)*: diplominis darbas. VUB RS, f. 85-B84.

109 ABRAMAVIČIUS, Vladas. *Vaitkevičiūtės-Čuladienės Nėries diplominio darbo: Senoji lietuviška knyga (1800–1864 m.) recenzija*. VUB RS, f. 85-B84.

110 Ten pat.

111 Ten pat.

112 FEIGELMANAS, Nojus. *Senoji lietuviška knyga Vilniaus universitete*: (leidinių iki 1800 m. bibliografijos rodyklė). D. I. Vilnius: Vilniaus universiteto mokslinė biblioteka, 1959. 131 p.

113 FEIGELMANAS, Nojus. *Lietuvos inkunabulai*.

Vilnius: Vaga, 1975. 491 p.

114 Ten pat, p. 6.

115 Archive. In *The Book Collector*. Paskutinį kartą atnaujinta [s. a.] [žiūrėta 2018 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.thebookcollector.co.uk/archive/Articles?combine=&author=mmmons&items_per_page=40>.

116 SIMMONS, John S. G. Incunabula in the USSR: II. The Baltic Republics, Addenda, and Concordances. Atspaudas iš *The Book Collector*, 1966, vol. 15, No. 1, p. 19–34. ISSN 0006-7237.

117 FEIGELMANAS, Nojus. *Lietuvos inkunabulai*, p. 7.

118 BUTKEVIČIENĖ, Birutė; ŠULGIENĖ, Nijolė. „Ir kasdien prisimenu Vilnių...“, p. 32–33.

119 *VVU MB RSS darbo ataskaita už 1951 m.* VUB RS, f. 47; VUA, b. 281, lap. 11.

tuometinė bibliotekos padėtis, skyriaus prioritetai bei menka N. Feigelmano knygotyrinė patirtis tikriausiai imtis šio darbo dar neleido.

Inkunabulų katalogo sudarymo specifika skyrėsi nuo ankstesnės rodyklės, todėl N. Feigelmanas apie padarytus atradimus dirbant su inkunabulais yra rašęs spaudoje, skaitęs pranešimą mokslinėje konferencijoje. B. Butkevičienė ir N. Šulgienė pažymi, kad, siekdamas sudaryti kuo išsamesnį katalogą, N. Feigelmanas nagrinėjo XIX a. bibliotekininko ir knygotyrininko Joachimo Lelevelio sekėjo E. Grodeko VUB rankraštinių katalogą, sudarytą 1810 m.¹²⁰ Pasinaudojęs rankraštiniame kataloge esančia informacija N. Feigelmanas galėjo palyginti inkunabulų skaičių ir sudaryti inkunabulų katalogo struktūrinę dalį „Lietuvoje buvę inkunabulai“. Galima numanyti, kad dar nuo 1951 m. N. Feigelmanas rinko ir fiksavo informaciją apie inkunabulus, 1963 m. pabandė aprašyti 20 inkunabulų¹²¹, 1965 m. nustatė apytikrę 310 inkunabulų aprašymo trukmę – pusantūrą–dvejus metus¹²², o nuo 1967 ar 1968 m. galėjo prasidėti inkunabulų katalogo sudarymas. V. Račius nurodo, kad katalogo sudarymo darbus N. Feigelmanas pradėjo 1969 m.¹²³

Remiantis skyriaus darbo plano vykdymo užrašais nustatyta, kad 1968 m. žymėjo dalinę informacijos apie inkunabulus rinkimo pabaigą ir aprašymo pradžią. Vėlesniais 1969–1970 m. vyko intensyvūs katalogo sudarymo darbai. N. Feigelmanas, racionaliai paskirstęs laiką ir vedamas tyrėjo užsidegimo, aprašinėjo VUB ir kitų rinkinių inkunabulus, lankėsi Lietuvos ir Leningrado (dab. Sankt Peterburgas) bibliotekose, ieškojo archyvinių dokumentų, kurie padėtų identifikuoti Lietuvoje buvusius inkunabulus, redagavo katalogo tekstą. 1970 m. pabaigoje parengtas inkunabulų katalogo švarraštis dar buvo redaguojamas ir perrašinėjamas 1971 m. Atlikus korektūros ir papildymo darbus, 1972 m. „Vagos“ leidyklai recenzuoti įteiktas būsimo katalogo mašinraštis. Pirmuoju recenzentu buvo paskirtas LTSR knygų rūmų direktorius Antanas Ulpis. Recenzentas, į būsimą katalogą pažvelgęs knygotyrininko žvilgsniu, pateikė svarbių pastabų, kurios turėjo sustiprinti katalogo vertę ir kokybę, bei pasiūlė pakeisti katalogo pavadinimą į „Inkunabulai Lietuvoje“ ar „Inkunabulai Lietuvos TSR bibliotekose“. Nepaisant minėtų pastabų, recenzentas negaili pagiriamųjų žodžių N. Feigelmano darbui, mini, kad inkunabulų tyrinėjimas yra aktualus, ir teigia, kad katalogas <...> *įeis į pasaulinės inkunabulistikos lobyną*¹²⁴. A. Ulpis mini rankraščio išanginį straipsnį „Lietuvos inkunabulai“, teigia, kad jis yra tinkamas, pabrėžia išangoje aptariamus lituaninius inkunabulus ir mano, kad jų išskyrimas yra svarbus. Atlikus taisymus katalogo rankraštis pateiktas antrą kartą, recenzentu paskirtas sovietiniam režimui itin lojalus Justinas Lazauskas¹²⁵. Recenzentas, be kitų siūlymų, didžiąją recenzijos dalį skyrė įvadui.

Recenzijoje pabrėžiama, kad nėra išsamiai apibūdinta Komunistų partijos ir Tarybinės vyriausybės pastangos išsaugant ir „teisingai moksliskai nušviečiant“ kultūros paveldą. Recenzentui netinkamas atrodo įvado pavadinimas „Lietuvos inkunabulai“, jį siūloma keisti į „Lietuvos TSR inkunabulai“. Netinkamais laikomi ir kai kurie posakiai, susiję su Lietuvos istorija, Renesansu, humanizmu, inteligentija, buržuazija ir pan. Recenzentas netinkamus posakius pataria šalinti, o kitus pateikti <...> *išryškinant ten vyravusius prieštaravimus* <...>¹²⁶. Recenzija baigiama siūlymu išleisti knygą, atsižvelgus į recenzento pastabas. Po šios recenzijos katalogas turėjo būti labiau ideologizuotas, netinkamos dalys pašalintos ar pakeistos. Galima manyti, kad po šios recenzijos iš inkunabulų katalogo rankraščio išbraukta eilutės, kuriose bajorai vaizduojami teigiamai, atsisakyta religinių inkunabulų apibūdinimo.

1973 m. birželio mėnesį N. Feigelmanas, antrą kartą atlikęs pakeitimus, dar kartą įteikė rankraštį „Vagos“ leidyklai. Recenzentu paskiriamas istorikas Mečislovas Jučas. Jo recenzija pasižymi istorinių žinių gausa, pabrėžiama būsimo katalogo svarba ir reikšmė mokslui. Istoriko žvilgsnis užklauvo tik už keleto neesminių terminų vartojimo ir loginių klaidų, be to, siūlyta pateikti išsamesnių žinių apie Renesanso epochą, kuri <...> *tik sustiprintų turimų inkunabulų (iš antikinės literatūros, teisės istorijos ir kt.) prasmę Lietuvos kultūros istorijai*¹²⁷. Recenzentas, kaip ir A. Ulpis, siūlo keisti pavadinimą į „Inkunabulai Lietuvos TSR bibliotekose“ ir netiesiogiai minėdamas Lietuvos praeitį bando sudaryti galimybę šią knygą išleisti bei apsaugoti N. Feigelmaną nuo galimo apkaltinimo nacionalizmu. Recenziją M. Jučas užbaigė siūlymu išleisti šį leidinį (<...> *pilną be sutrumpinimų* <...>) ir dar kartą pabrėžė leidinio vertę kultūros istorijai¹²⁸. Svarbu paminėti, kad N. Feigelmanas dar peržiūrėjo ne tik įvadą, bet ir kitas ka-

120 BUTKEVIČIENĖ, Birutė; ŠULGIENĖ, Nijolė. „Ir kasdien prisimenu Vilnių...“, p. 32–33.

121 VVU MB RSS darbo ataskaita už 1963 m. VUB RS, f. 47; VUA, b. 1017.

122 VVU MB Senų ir retų knygų fondų tvarkymo perspektyvinis planas 1965 m. VUB RS, f. 47; VUA, b. 1196.

123 RAČIUS, Vidas. Vilniaus universiteto bibliotekos inkunabulai: rinkinio raida ir sudėtis. *Knygotyra*, 2011, t. 56, p. 129.

124 ULPIS, Antanas. *N. Feigelmano rankraščio „Lietuvos inkunabulai“ recenzija*. LLMA, f. 23, ap. 2, b. 1999, lap. 116.

125 TAMKAUSKAS, Zigmąs. Uždraustosios

Vėlinės. *XXI amžius* [interaktyvus], 2004, nr. 81 (1284) [žiūrėta 2018 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.xxiamzius.lt/numerai/2004/10/29/atmi_01.html>.

126 LAZAUSKAS, Justinas. *N. Feigelmano parengto leidinio „Lietuvos inkunabulai“ recenzija*. LLMA, f. 23, ap. 2, b. 2100, lap. 144–148.

127 JUČAS, Mečislovas. *Dėl Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto Mokslinės bibliotekos leidžiamos N. Feigelmano paruoštos publikacijos „Lietuvos inkunabulai“*. LLMA, f. 23, ap. 2, b. 2100, lap. 150.

128 Ten pat, lap. 152.

talogo dalis¹²⁹, 1972–1974 m. katalogas dar papildytas vienu rastu inkunabulu (nr. 453). 1974 m. gegužės 15 d. rankraštis atiduotas rinkti, o 1975 m. kovo 25 d. pasirašytas spaudai.

N. Feigelmano katalogo „Lietuvos inkunabulai“ pasirodymas buvo proveržis inkunabulistikos tyrimų srityje Lietuvoje. Enciklopedinio pobūdžio literatūroje inkunabulai lietuviškai buvo apibrėžti tik 1956 m. Bostone leistoje „Lietuvių enciklopedijoje“¹³⁰, o Lietuvoje – tik 1958 m. periodiniame leidinyje „Bibliotekų darbas“, skyrelyje „Knygų pasaulyje“¹³¹. Pastarasis apibrėžimas išsiskiria bandymu aprašyti vieną iš dešimties LTSR knygų rūmuose saugotų inkunabulų nepateikiant bibliografinės informacijos, bet tik apibūdinant inkunabulų menines savybes. Spėjama, kad šio skyrelio straipsnio autorius – LTSR knygų rūmų direktorius A. Ulpis, kuris buvo šio periodinio leidinio redakcinės kolegijos narys. Be šių inkunabulų apibrėžimų, teorinių ir istorinių žinių apie inkunabulus tyrinėdamas knygos istoriją yra pateikęs knygotyriminkas L. Vladimirovas¹³². N. Feigelmano bendradarbis ir bičiulis V. Račius pastebi, kad N. Feigelmanui rengiant inkunabulų katalogą <...> *nebuvo kompiuterių, o bibliografiniai šaltiniai buvo sunkiai pasiekiami*¹³³. Iškilus klausimų ar norint gauti reikalingus leidinius, buvo pasitelkiami laišakai ir knygų mainai. Neabejotina, kad susirašinėta ir asmeniškai bendrauta su įvairių Sovietų Sąjungos ir socialistinio bloko šalių bibliotekininkais: Aleksandru Gorfunkeliu iš Leningrado universiteto mokslinės bibliotekos (susirašinėta ir paleotipų klausimais)¹³⁴, asmenimis iš Vokietijos (VDR) valstybinės bibliotekos Inkunabulų departamento¹³⁵, K. Bartkumi iš Kauno politechnikos instituto mokslinės bibliotekos¹³⁶ ir kt.

N. Feigelmanas, rengdamas katalogą „Lietuvos inkunabulai“, naudojami 60 pagrindinių šaltinių ir 56 papildomos literatūros pozicijomis. Šaltinių ir literatūros sąrašą galima skirstyti į:

- senuosius suvestinius inkunabulų katalogus – bibliografinės informacijos talpyklas, kuriose užregistruoti milžiniški inkunabulų kiekiai. Tai inkunabulistikos tyrinėjimo pagrindas, reikalaujantis gero lotynų ir kitų kalbų mokėjimo;
- inkunabulų katalogus, leistus iki Antrojo pasaulinio karo;
- inkunabulų katalogus, leistus po Antrojo pasaulinio karo. Tai įvairių miestų, institucijų, bibliotekų, valstybių inkunabulų katalogai. Jie žymiai mažesni aprašomų inkunabulų kiekiu nei senieji suvestiniai, remiasi suvestiniais katalogais. Šie katalogai rodė suaktyvėjusį domėjimąsi inkunabulais ir tęsė jų tyrinėjimus;
- rankraščius;
- straipsnius.

Katalogas sudarytas iš dviejų dalių, kurios skaidomos į skyrius. Pirmoji katalogo dalis „Pirmosios spausdintos knygos“ suprantama kaip leidinio įvadas. A. Baziūnienės nuomone, katalogo „Lietuvos inkunabulai“ įvadas <...> išsamus ir profesionaliai parengtas <...>¹³⁷, tačiau <...> sovietinės ideologijos persmelktas <...>¹³⁸. Kaip jau minėta, J. Lazauskas galėjo būti tas asmuo, po kurio recenzijos katalogo įvadas tapo ideologiškai ir politiškai apdorotas. Peržvelgus vieną iš galimai paskutinių katalogo „Lietuvos inkunabulai“ įvado rankraščių¹³⁹, nustatyta, kad jis turėjo būti platesnis ir pabrėžti katalogo pavadinime užfiksuotą lietuviškumą. Rankraštyje išbrauktos eilutės, susijusios su religija. Jų trūkumas spausdintiniame kataloge akivaizdus. Įvade aptariami inkunabulai turinio atžvilgiu, bet trūksta teologinių veikalų aptarimo. N. Feigelmanas teigia: *Lietuvos rinkiniuose teologiniai veikalai irgi sudaro didžiausią skyrių*¹⁴⁰, tačiau nei autorių, nei teologinių leidinių apibūdinimo katalogo įvade nebėra.

Sovietinė cenzūra slopino nors ir menkiausią lietuvių nacionalizmo apraišką. Pavyzdžiui, aptardamas Lietuvos didikų bibliotekas, N. Feigelmanas rankraštyje Leono Sapiegos asmenybę buvo apibūdinęs taip: *Neatsitiktinai Leonas Sapiega, Statuto leidimo komisijos vadovas, buvo vadinamas Lietuvos Solonu*.¹⁴¹ Nagrinėdamas teisinę literatūrą ir Lietuvos statutus, siekdamas pabrėžti statutų sudarytojų išsilavinimą ir norėdamas apibūdinti statutų pagrindą, rankraštyje jis teigė: *Yra žinomi Lietuvos Statutų rengę asmenys. Visi jie lietuviai, daugelis studijavę Vakarų Europos universitetuose, gerai susipažinę su to meto teisės mokslu. Ruošdami kodeksą, jie rėmėsi senąja lietuvių paprotine teise, eile didžiojo kunigaikščio privilegijų, senomis slavų žemėse rastomis teisinėmis normomis, kai kas skolinta iš lenkų ir neabejotinai – iš pažintos dar studijose romėnų teisės*.¹⁴² Šių citatų galu-

129 VUB Senų spaudinių skyriaus darbo ataskaita už 1974 m. VUB RS, f. 240, b. 80, lap. 10.

130 GRINCEVIČIUS, Česlovas. Inkunabulas. Iš *Lietuvių enciklopedija*. T. 8: Guadalajara–Instrumentacija. Boston, Mass.: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1956, p. 527–528.

131 [ULPIS, Antanas?]. Knygų pasaulyje. *Bibliotekų darbas*, 1958, nr. 3, p. 46.

132 VLADIMIROVAS, Levas. *Knygos istorija: senovė, viduramžiai, renesansas*, XVI–XVII amžius. Vilnius, 1979. 566 p.

133 RAČIUS, Vidas. Vilniaus universiteto bibliotekos inkunabulai, p. 129.

134 GORFUNKEL, Aleksandr. *Laiškai Nojui Feigelmanui 1970–1985*. VUB RS, f. 240, b. 9.

135 HENRICH, Roloff; BRUCNER, Ursula. *Laiš-*

kai Nojui Feigelmanui 1970 m. VUB RS, f. 240, b. 28.

136 BARTKUS, K. *Laiškai N. Feigelmanui, 1969 m.* VUB RS, f. 240, b. 104, lap. 1–2.

137 BRAZIŪNIENĖ, Alma. *Inkunabulų paveldas Lietuvoje ir pasaulyje*, p. 31.

138 Ten pat, p. 35.

139 FEIGELMANAS, Nojus. *Incunabula Lithuaniae Catalogus* 1974. VUB RS, f. 240, b. 96.

140 FEIGELMANAS, Nojus. *Lietuvos inkunabulai*, p. 34.

141 FEIGELMANAS, Nojus. *Incunabula Lithuaniae Catalogus* 1974. VUB RS, f. 240, b. 96, lap. 22.

142 Ten pat, lap. 35.

tiniame katalogo variante nebėra. Akivaizdu, kad N. Feigelmanas, vadovaudamasis istoriniais faktais ir teigiamai apibūdindamas bajorų luomą bei pabrėždamas jų išsilavinimą ir lietuviškumą, neįtiko sovietiniams cenzoriams.

Reikia pabrėžti, kad inkunabulų katalogo įvadas yra išsamus ir originalus. N. Feigelmanas supažindina su inkunabulų atsiradimu, aptaria pirmųjų spausdintųjų išikūrimą, apibūdina inkunabulų formatus, kitas savybes, turinio pobūdį, apžvelgia inkunabulų registravimą ir jų tyrimus. Nors katalogas orientuotas į specifinį naudotoją (bibliotekininką, knygotyrininką, bibliofilą, kultūros istoriką), įvado turinys lengvai suprantamas ir neprofesionalui. Pateikęs bendrųjų žinių apie inkunabulus, N. Feigelmanas aptaria XV–XVI a. pradžios knygų situaciją LDK, suteikdamas žinių apie pirmąsias spausdintas knygas LDK, knygų turėjusius asmenis, jų bibliotekas ir knygų prekybą. Šį aptarimą sustiprina gausi kontekstinė informacija, leidžianti suprasti knygų reikšmę ir jų plitimą LDK. Toliau pateikiama Lietuvoje esančių inkunabulų analizė, inkunabulai nagrinėjami pagal spausdinimo vietas, kalbas, temas ir turinį, proveniencijas. Taip pat, pasitelkiant išlikusius archyvinis dokumentus ir proveniencijas, nagrinėtas istorinis Lietuvos bibliotekų likimas, aptarta Lietuvoje buvusių inkunabulų situacija, sudarytas 221 tokio inkunabulo sąrašas. Katalogo reikšmę inkunabulistikai sustiprino įvado santraukos rusų ir anglų kalbomis. Tai rodo, kad katalogas buvo skirtas ne tik Sovietų Sąjungai.

Pagrindinė inkunabulų katalogo dalis – Lietuvos inkunabulų aprašai. Jie dėstomi abėcėlės tvarka, bibliografinį aprašą sudaro šie duomenys: autorius, antraštė, leidimo vieta, spaustuvininkas, leidimo data, formatas ir leidinio apimtis (lapų skaičius). Bibliografiniai šaltiniai pateikiami pirma bendrieji, suvestiniai, tada – specifiniai įvairių šalių ar institucijų inkunabulų katalogai, dar vėliau – Sovietų Sąjungos bibliotekų katalogai, o paskiausiai – Lenkijos ir JAV inkunabulų katalogai. Galima numanyti, kad toks pateikimo būdas pasirinktas remiantis kitais inkunabulų katalogais. Kiti aprašo elementai: defektai (nurodomi defektai tais atvejais, kai inkunabulai jų turi); grafika (nurodomas iliustravimo būdas, inicialų ir rubrikų spalvos); įrišimas (viršelio apibūdinimas, išskirtiniai bruožai, pažymima, ar įrišimas naujas, pateikiama informacija apie restauravimo datą ir vietą); kilmė (nuosavybės įrašai ranka, ekslibrisai, supereklibrisai, lipdės, pažymima, kad yra įrašų ranka); saugoma (bibliotekos, kurioje inkunabulas saugomas, santrumpa ir inkunabulo saugojimo numeris (šifras)); įrišta prie (jeigu aprašomas konvoliutas). Remiantis šiuo aprašu bibliografiškai aprašyti 453 inkunabulai iš Lietuvos bibliotekų ir dviejų asmeninių kolekcijų. N. Feigelmanas, siekdamas įvairiais aspektais padėti būsimiems katalogo skaitytojams, sudarė devynias rodykles. Kiekviena iš jų skiriama tam

tikrai kataloge užfiksuotų inkunabulų sričiai ir gali tiesiogiai praversti moksliniams tyrimams.

Įvertinus kai kuriuos Sovietų Sąjungos¹⁴³, socialistinio bloko šalių¹⁴⁴ ir Jungtinių Amerikos Valstijų¹⁴⁵ inkunabulų katalogus, nustatyta, kad „Lietuvos inkunabulai“ savo struktūra, inkunabulų aprašais ir rodyklėmis visiškai atitinka tuo metu leistų inkunabulų katalogų standartus ir tam tikrais aspektais net juos pranoksta. Geriausi to pavyzdžiai: inkunabulų rodyklė respublikos bibliotekoje, buvusių inkunabulų šifrų ir buvusių valstybėje inkunabulų rodyklės, kurių kituose minėtuose kataloguose nerasta. Todėl galima teigti, kad šios rodyklės yra originalios, kelia inkunabulistikos standartus ir suteikia papildomų žinių apie inkunabulų rinkinį Lietuvoje.

Kalbant apie katalogo kaip leidinio meninę raišką, reikia pasakyti, kad katalogo dailininkas Vytautas Kalinauskas atliko profesionalų darbą. Leidinys gausiai iliustruotas raiziniiais, įrašais ir tekstais, parinktais iš inkunabulų. Aukšta raiška (tais laikais) pasižymi spalvotos inkunabulų nuotraukos, kuriose pristatomi inkunabulų puslapiai, rodantys iliuminatorių, rubrikatorių ir spaustuvininkų aukštą profesinį lygį. Gausiai iliustruotas pagrindinis katalogo skyrius, o rodyklės (išskyrus leidimo vietų rodyklę, kurioje nurodyti miestai) išlaiko greitai randamos informacijos funkciją. Kataloge bandyta atkartoti inkunabulų ir paleotipų elementus: aplanke pavaizduotas inkunabulo viršelis, o pasirinkta geltona spalva primena pergamentinį įrišą; įvade, struktūros apraše ir santraukose naudojamos inicialinės raidės, tekstas baigiamas išdėstant piltuvėliu, rodyklės ir inkunabulų aprašai baigiami užsklandomis. Taigi katalogo „Lietuvos inkunabulai“ meninis lygis yra aukštas, o leidinio poligrafinė kokybė nenusileidžia šiuolaikiniams leidiniams. Galima manyti, kad toks svarbus leidinys buvo

143 BOBROVA, Ekaterina. *Katalog inkunabulov*. Moskva: Nauka, 1963. 278 p.; GORFUNKEL', Aleksandr. *Katalog inkunabulov*. Leningrad: Izd-vo Leningradskogo un-ta, 1967. 42 p.; GERMASHEVA, Faina. *Katalog inkunabulov Nauchnoj biblioteki Saratovskogo universiteta*. Saratov: Izd-vo SGU, 1970. 14 p.; ZDANEVICH, Boris. *Katalog inkunabul*. Kiev: Naukova dumka, 1974. 248 p.
144 KOTVAN, Imrich. *Inkunabuly univerzitetnej knižnice v Bratislave*. Bratislava: Univerzitetná knižnica, 1960. 328 p.; BOHONOS, Maria. *Incunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur*. T. 1–2. Wratislaviae; Varsaviae; Cracoviae: ex officina

Instituti Ossoliniani, 1970. LVIII, 1213 p.; SAJO, Geza; SOLTESZ, Erzsebet. *Catalogus incunabulorum quae in Bibliothecis Publicis Hungariae asservantur*. Vol. 1–2. Budapest: Academia Scietiarum Hungaricae, 1970. 1444 p.; *Catalogus incunabulorum bibliothecae Teleki-Bolyai*. Türgu-Mures: s. n. 1971. 85 p.

145 GOFF, Frederick R. *Incunabula in American Libraries: a third census of fifteenth-century books recorded in North American collections*. New York: The Bibliographical Society of America, 1964. LXIII, 798 p.

spausdinamas naudojant geros kokybės dažus, o popieriaus pasirinkimas lėmė, kad ir praėjus tiek metų išlaikytas jo pirminis baltumas.

„Lietuvos inkunabulai“ primena 1974 m. išleistą Ukrainos inkunabulų katalogą „Каталог інкунабул“. Abiejuose kataloguose įvardiniai straipsniai pradami puošniomis inicialinėmis raidėmis, naudojamos spalvotos ir nespalvotos iliustracijos, o katalogo santraukos pateikiamos rusų ir anglų kalbomis. Nėra žinoma, ar ukrainiečių inkunabulų katalogas turėjo įtakos meniniam ir turinio apipavidalinimui. L. Vladimirovas teigė, kad N. Feigelmanas nepasinaudojo Ukrainos inkunabulų katalogu¹⁴⁶, nors į šaltinių sąrašą jis yra įtrauktas. Ukrainos inkunabulų katalogas tikriausiai buvo vienas iš Sovietų Sąjungos inkunabulų katalogų etalonų, todėl N. Feigelmanas galėjo sekti jo pavyzdžiu. Šį spėjimą gali iliustruoti 1979 m. išleistas Rumunijoje sudarytas inkunabulų katalogas „Catalogul incunabilelor“¹⁴⁷. Jis pasižymi panašiu į „Lietuvos inkunabulų“ meniniu apipavidalinimu (ilustracijos įvairiose puslapio vietose, antraštiniai skirtingų skyrių lapai), o inkunabulų aprašų išdėstymas, išskyrus nurodomus matmenis ir kitą papildomą medžiagą – identiškas. Šis pavyzdys rodo, kad sudarant inkunabulų katalogus remtasi geriausiais to meto pasiekimais.

Katalogo išleidimas sulaukė dėmesio tiek Lietuvoje, tiek užsienyje. Recenzijų autoriai – ir profesionalūs knygotyrininkai, istorikai¹⁴⁸, ir žurnalistai ar knygų mėgėjai¹⁴⁹. Recenzentai vieningai sutaria dėl katalogo reikšmės ir laiko jį svarbiu pasiekimu Lietuvos knygotyros moksle.

PALEOTIPŲ KATALOGAS. Inkunabulų katalogo rengimo patirtis ir pripažinimas turėjo įtakos tolesnei N. Feigelmano knygotyrinei veiklai. Išleidęs XV a. spausdintų knygų katalogą, jis ėmėsi rengti XVI a. knygų katalogą. Svarbu nurodyti, kad dar 1974 m. aprašyta 310 XVI a. knygų¹⁵⁰, o būsimą katalogą „XVI a. knyga Vilniaus universitete“ numatyta išleisti iki 1980 m.¹⁵¹ Būsimo katalogo pavadinimas pakeistas į „Paleotipai Vilniaus universitete“. Pavadinimo ir turinio pokytis gali būti aiškinamas XVI a. leidinių rinkinio dydžiu (5 000 egz.)¹⁵², o paleotipai sudarė mažiau nei pusę XVI a. rinkinio leidinių. Be to, paleotipai turi didesnę knygotyrinę vertę. Apie idėją sudaryti XVI a. leidinių katalogą N. Feigelmanas viename iš laiškų A. Braziūnienei teigė, kad knygotyryninko ambicijos buvo didesnės nei galimybės¹⁵³. Tačiau ambicijos išliko ir, be planuojamo paleotipų katalogo, buvo numatyta 1990 m. išleisti katalogą „XVI a. II pusės knyga“¹⁵⁴.

VUB 1981–1985 m. bibliografinių leidinių plane numatyta 1984 m. 3 000 egzempliorių tiražu išleisti 18 autorinių lankų apimties katalogą „Vilniaus universiteto paleotipai“¹⁵⁵. Tačiau katalogas nebuvo parengtas, o galima išleidimo data nukelta į 1987–1988 m.¹⁵⁶ N. Feigelmanui 1990 m. išvykus iš Lietuvos,

katalogo rengimo darbai trumpam nutrūko. Paleotipų katalogui rengti N. Feigelmanas paskyrė 14 metų ir, sprendžiant iš išlikusių paleotipų rankraštinųjų kortelių¹⁵⁷, galima teigti, kad pagal aprašą ir sandarą rengė jį identišką inkunabulų katalogui. Paleotipų katalogo sudarymo darbas buvo tęsiamas N. Feigelmano bendradarbių. Neišleisto katalogo likimas N. Feigelmanui itin rūpėjo. Susirašinėdamas su tuomete VUB direktore B. Butkevičiene rūpestį dėl paleotipų katalogo jis išreiškia kaip skolą, nurodo, ką būtina atlikti, pastebi, kad įvadinis straipsnis išspausdintas *Knygotyroje*, ir siūlo istorikui Sigitui Narbutui, filologei Eugenijai Ulčinaitei tęsti pradėtą darbą¹⁵⁸. B. Butkevičienei pranešus apie A. Braziūnienės sutikimą tęsti paleotipų katalogo rengimą, N. Feigelmanas džiugiai priėmė šią žinią. Susirašinėdamas su A. Braziūniene, jis pateikė naudingų patarimų, rekomendavo specialistus, aptarė paliktą medžiagą¹⁵⁹. Buvę skyriaus kolegės ir skyriaus vedėja A. Braziūnienė su N. Feigelmano pagalba peržiūrėjo atliktą įdirbį ir paleotipų kartotekas. Tačiau, įvertinus istorines katalogo rengimo ypatybes ir atsižvelgus į tai, kad VUB pasipildo aktualiais bibliografiniais leidiniais, konstatuota, kad aprašai turi būti papildomi ir perrašomi.

146 VLADIMIROVAS, Levas. Lietuvos inkunabulų katalogas. *Knygotyra*, 1978, nr. 6 (13), p. 163–166.

147 MOSORA, Elena; HANGA, Doina. *Catalogul incunabilelor*. Cluj-Napoca: Dacia, 1979. 122 p.

148 TUMELIS, Juozas. Lietuvos inkunabulų katalogas. *Pergalė*, 1975, nr. 12, p. 167–170; ICKEVIČIUS, A. Nauji lobiai. *Spartuolis*, 1976, nr. 110 (3904), p. [3]. Šis laikraštis leistas rusų ir lenkų kalbomis, todėl straipsnis paskelbtas trimis kalbomis; KOSMAN, Marceli. Zapiski krytyczne i sprawozdania. *Studia źródłoznawcze*, 1977, 22, p. 278; SIMMONS, John S. G. Recent books. Atsp. iš: *The Library: transactions of the Bibliographical Society*, 1976, vol. 31, no. 31, p. 97; GIDŽIŪNAS, Viktoras. Kultūriniai paminklai Lietuvoje (Nojus Feigelmanas: Lietuvos inkunabulai). *Aidai*, 1981, nr. 2, p. 128–132; GORFUNKEL', Aleksandr. Inkunabuly Litvy. *Kniga. Issledovanija i materialy*. 1978, Sb. 36, p. 195–200; KRAHEL, Tadeusz. Litewskie inkunabuly. *Studia teologiczne*, 1984, t. 2, p. 309–314; VLADIMIROVAS, Levas. Lietuvos inkunabulų katalogas. *Knygotyra*, 1978, nr. 6 (13), p. 163–166.

149 ŽEIMANTAS, Viktoras. Katalogas – albumas.

Naujos knygos, 1976, nr. 1, p. 38–39; KAZLAUSKAITĖ, Elena. Knyga apie seniausias knygas. *Gimtasis kraštas*, 1976, nr. 2 (466).

150 VUB Senų spaudinių skyriaus darbo ataskaita už 1974 m. VUB RS, f. 240, b. 80, lap. 8.

151 VVU MB informacinis pranešimas. VUB RS, f. 47; VUA, b. 1788.

152 VVU MB Senų spaudinių skyriaus darbo ataskaita už 1970 m. VUB RS, f. 47, b. 2609.

153 FEIGELMANAS, Nojus. *Laiškas Almai Braziūnienei 1993.12.17*. VUB RS, f. 240, b. 105.

154 VVU MB perspektyvinis 1986–1990 darbo planas. VUB RS, f. 47, b. 1756.

155 VVU MB bibliografinių leidinių planas 1981–1985 m. VUB RS, f. 47, b. 1756.

156 VVU MB perspektyvinis 1986–1990 darbo planas. VUB RS, f. 47, b. 1756.

157 N. Feigelmano rengto spaudai *Paleotipų katalogo rankraštinių kortelių*. VUB RS, f. 240, b. 86.

158 FEIGELMANAS, Nojus. *Laiškas Birutei Butkevičienei 1993 m. rugsėjo 6 d.* VUB RS, f. 47, b. 1201.

159 FEIGELMANAS, Nojus. *Laiškai Almai Braziūnienei*. VUB RS, f. 240, b. 105.

Atsirado dalis bibliografinių šaltinių, išleistų po 1990 m., kuriais N. Feigelmanas neturėjo galimybės pasinaudoti. Todėl VUB saugomi paleotipai buvo dar kartą peržiūrėti *de visu*, o jų aprašai sudaryti remiantis tarptautiniu senųjų monografinių leidinių bibliografiniu aprašu ISBD(A)¹⁶⁰. Tarptautinio standarto panaudojimas ne tik užtikrino platesnę katalogo sklaidą (įvadiniai straipsniai anglų kalba), bet ir patvirtino aukštą mokslinį VUB darbuotojų pasirengimą. 2003 m. buvo išleistas 425-osioms VU metinėms skirtas paleotipų katalogas, pavadintas ne N. Feigelmano siūlytu pavadinimu, o kitu – „Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai“.

Paleotipų katalogo struktūrinės dalis palyginę su katalogu „Lietuvos inkunabulai“, matome, kad trūksta konkordancijų, paleotipų sugretintų šifrų rodyklių ir Lietuvoje buvusių paleotipų aprašų. Tai paaiškinama paleotipų aprašų gausa, taigi milžiniškomis laiko sąnaudomis. Lietuvoje buvusių paleotipų aprašų nebuvimas katalogo recenzento Kęstučio Gudmanto įžvelgtas kaip trūkumas¹⁶¹, tačiau lyginti skirtingų laikotarpių, leidinių kiekio ir sudarytojų darbus yra netikslinga, be to, ir N. Feigelmanas neturėjo ketinimo rengti buvusių Lietuvoje paleotipų rodyklės¹⁶². Siekiant užtikrinti šiuolaikinius bibliografavimo standartus paleotipų katalogas nuo pirminės N. Feigelmano idėjos, kuri būtų pareikalavusi didesnių laiko ir žmogiškųjų išteklių sąnaudų, buvo gerokai pakeistas.

STRAIPSNIAI. N. Feigelmano publikuotų straipsnių nėra gausu, tačiau jie atspindi knygotyrimo tyrimų lauką, mokslinį pasirengimą. N. Feigelmano bibliografijoje svarią vietą užima septyni moksliniai straipsniai, publikuoti „Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimuose“, „Knygotyroje“, mokslų darbų rinkiniuose „Федоровские чтения“ (liet. *Fiodorovo skaitymai*), „Iš Lietuvos bibliotekų istorijos“ ir YIVO instituto „YIVO bleter“. Temiškai juos galima grupuoti į tokias grupes: išleistų katalogų papildymai ir bibliografijos rodyklės; inkunabulų, paleotipų ir proveniencijų klausimai; Vilniaus universiteto bibliotekos istorija.

Kitą N. Feigelmano straipsnių dalį sudaro mokslinėse konferencijose skaityti pranešimai ir jų tezės. Knygotyriminkas dalyvavo valstybinėse ir sąjunginėse konferencijose, o, išleidus inkunabulų katalogą, pranešimą skaitė Vokietijos Demokratinėje Respublikoje. N. Feigelmano skaityti pranešimai ir jų tezės atspindėjo praktinėje bibliotekos veikloje iškilusius iššūkius ir siekį gilintis į knygotyros mokslą. Knygotyriminko bibliografijoje svarbią vietą užima netikėtas atradimas. Sudarydamas paleotipų katalogą N. Feigelmanas *de visu* turėjo peržiūrėti daugiau kaip 1 650 paleotipų. Viename iš konvoliutų, Josifo Flavijaus „Judėjų kare“, jis rado unikalų ir vienintelį dabar Lietuvoje žinomą M. Mažvy-

do autografa. Apie šį atradimą jis paskelbė 1981 m. straipsnyje „M. Mažvydo autografas universiteto bibliotekoje“¹⁶³. Čia rašoma apie spėjama M. Mažvydo asmeninę biblioteką, knygos patekimo į biblioteką būdus, pateikiama antraštinio puslapio faksimilė, kurioje matomas M. Mažvydo autografas ir kitas įrašas graikų kalba. Rasti prisiminimai ir apie biblioteką, sugulę 1997 m. į straipsnį „Rūpėjo lietuviškų knygų likimas“¹⁶⁴. Jame yra faktų apie lietuviškų knygų paieškų ekspediciją, knygų gražinimo į VUB akciją, pasidalijama prisiminimais apie M. Daukšos „Katekizmo“ pargabenimą į Lietuvą.

Išvados

Pagal archyvinius ir įvairius publikuotus šaltinius išnagrinęjus N. Feigelmano (1918–2002) biografiją, buvo prieita prie išvados, kad šio asmens profesinio kelio pasirinkimui įtakos turėjo įvairios konfesinės, socialinės, politinės ir asmeninės aplinkybės. Veikiamas konfesinių aplinkybių, pirmąją pažintį su knyga pradėjo ankstyvame amžiuje. Gana pasiturintys tėvai užtikrino galimybę baigti ne visiems prieinamą vidurinę mokslą vienoje iš prestižinių Panevėžio žydų gimnazijų, kurioje dėl plataus ugdymo spektro ir gimnazijos siekio ugdyti visapusiškai išprususius ir toliau aukštojo mokslo siekiančius gimnazistus, be pagrindinės mokymo veiklos, kartu vyko labai intensyvus kultūrinis, į knygą orientuotas švietimas. Visa prieškario Kauno aplinka ir studijos Vytauto Didžiojo universitete formavo N. Feigelmano asmenybę ir, nepaisant pasirinktos tikslųjų mokslų (geodezijos) specialybės, tam tikrus humanitarinius polinkius. N. Feigelmano asmenybė buvo tokia stipri, kad net ir dalyvavimas Antrajame pasauliniame kare nesunaikino jaunystėje suformuotos pasaulėžiūros. Tam įtakos turėjo fronte sutiktas L. Vladimirovas, kuris išvelgė knygos kultūrą vertinančios asmenybės bruožus.

Kalbų mokėjimas (vokiečių, lotynų, rusų, hebrajų ir jidiš) ir pažintis su knygotyriminku L. Vladimirovu lėmė N. Feigelmano susidomėjimą bibliotekininko darbu VUB, formavo humanitarinius mokslinius įgūdžius, lėmė humanitarinio profilio tyrėjo kelią. Baigtos studijos Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakultete sudarė galimybę kilti karjeros laiptais ir tapti VUB Rankraščių ir senų

160 FEIGELMANAS, Nojus; DAUGIRDAITĖ, Irena; RAČAS, Vidas. *Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai*. Vilnius, 2003. LXVIII, 584 p.

161 GUDMANTAS, Kęstutis. Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai ir senieji lietuviški įrašai. *Senoji Lietuvos literatūra*, 2006, kn. 21, p. 363–372.

162 FEIGELMANAS, Nojus. *Laiškas Almai Braziūnienei 1993-12-17*. VUB RS, f. 240, b. 105.

163 FEIGELMANAS, Nojus. M. Mažvydo autografas universiteto bibliotekoje. *Literatūra ir menas*, 1981, nr. 24 (1802), p. 16.

164 FEIGELMANAS, Nojus. Rūpėjo lietuviškų knygų likimas, p. 22–24.

spaudinių skyriaus vedėju. Dirbant bibliotekoje galutinai susiformavo N. Feigelmano, kaip knygotyriminko, gyvenimo kelio pasirinkimas.

Vertinant N. Feigelmano indėlį į bibliotekininkystę, išskirtina jo praktinė veikla bibliotekoje. Svarbų viso gyvenimo darbą sudarė senųjų lietuviškųjų knygų rinkinio sudarymas. Aktyvi bibliotekininko veikla ir asmeninės savybės lėmė dalyvavimą L. Vladimirovo inicijuotoje knygų iš Rusijos ir Ukrainos bibliotekų gražinimo akcijoje, o įgyta patirtis paskatino N. Feigelmaną organizuoti knygų perdavimą iš Dušanbė.

Vadovaudamas Rankraščių ir senų spaudinių (vėliau Retų spaudinių) skyriui, N. Feigelmanas jo veiklą organizavo taikydamas mokslui keliamus reikalavimus, skatino darbuotojus vykdyti kūrybinę veiklą ir atlikti mokslinius tyrimus. Dirbdamas bibliotekoje N. Feigelmanas prisidėjo prie joje saugomų senų ir retų spaudinių mokslinės informacinės sklaidos ir populiarinimo: organizavo skyriaus, jubiliejines bibliotekos ir universiteto parodas, dalyvaudavo televizijos laidose. Skaitydamas bibliografijos, bibliotekininkystės ir informatikos paskaitas VU studentams bei vadovaudamas bibliotekininkystės studijų programos baigiamiesiems darbams, jis dalijosi teorine ir praktine patirtimi ir taip prisidėjo prie bibliotekininkystės mokslo plėtros.

Išanalizavus N. Feigelmano knygotyriminę produkciją nustatyta, kad ją sudaro trys fundamentalūs spausdintiniai katalogai, 24 moksliniai ir mokslo populiarinimo straipsniai, 6 konferencijų pranešimų ar jų tezių publikacijos, turėjusios įtakos knygotyros raidai Lietuvoje. Katalogas „Senoji lietuviška knyga Vilniaus universitete“ užtikrino senosios lietuviškos knygos sklaidą ir tolesnius proveniencijų tyrimus. Jame pateikta informacija buvo naudinga sudarant nacionalinę retrospektyvinę lietuviškųjų knygų bibliografiją.

Fundamentalus N. Feigelmano darbas „Lietuvos inkunabulai“, padėjęs inkunabulistikos pamatus Lietuvoje, atitinka pasaulinius inkunabulistikos reikalavimus ir aprašo standartus, pasižymi išsamiu įvadu ir originaliomis rodyklėmis. Kataloge užfiksuota informacija buvo naudojama rengiant tarptautinį suvestinį inkunabulų katalogą (vok. *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*), taip pat ir kitus užsienio inkunabulų katalogus. Tai skatino informacijos apie Lietuvos bibliotekose saugomus inkunabulus sklaidą pasauliniu mastu. N. Feigelmano parengtas katalogo „Paleotipai Vilniaus universiteto bibliotekoje“ rankraštis tapo pagrindu rengiant spausdintinį paleotipų katalogą, kurį išleido jo kolegos jau po šio knygotyriminko mirties. N. Feigelmano publikuoti straipsniai apie inkunabulus, paleotipus, senųjų knygų proveniencijas, Vilniaus universiteto bibliotekoje atrastą Martyno Mažvydo autografą, taip pat jau išvykus gyventi į Izraelį kartu su Davidu E. Fishmanu parengta didelės apimties publikacija „Žydų

periodiniai leidiniai Nepriklausomoje Lietuvoje 1918–1940“ (išleista 1994 m.) pasižymi moksliniu kruopštumu ir iki šiol nepraranda aktualumo.

Apibendrintai galime tvirtinti, kad nuo pradinėje mokykloje skaitytos Toros, gimnazijoje vykusių knygų parodų ir mugių, mokslinės Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos ir karinių bibliotekėlių iki pat darbo mokslinėje Vilniaus universiteto bibliotekoje ir net emigravus į Izraelį – visą ilgą gyvenimo kelią N. Feigelmaną lydėjo knyga.

Šaltiniai ir literatūra

- [ULPIS, Antanas?]. Knygų pasaulyje. *Bibliotekų darbas*, 1958, nr. 3, p. 46.
- ABRAMAVIČIUS, Vladas. *Vaitkevičiūtės-Čuladienės Neries diplominio darbo: Senoji lietuviška knyga (1800–1864 m.) recenzija*. VUB RS, f. 85-B84.
- Apie parodas, rengtas Vilniaus universiteto sukakimams paminėti*. VUB RS, f. 47, b. 1522, lap. 11.
- Archive. *The Book Collector*. Paskutinį kartą atnaujinta [s. a.] [žiūrėta 2018 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.thebookcollector.co.uk/archive/Articles?combine=&author=simmons&items_per_page=40>.
- BARTKUS, K. *Laiškai N. Feigelmanui, 1969 m.* VUB RS, f. 240, b. 104, lap. 1–2.
- BOGUŠIS, Vytautas. *Raštas apie VVU 400-čio plano ir planšetų paėmimą*. VUB RS, f. 47, b. 1520.
- BOHONOS, Maria. *Incunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur*. T. 1–2. Wratislaviae; Varsaviae; Cracoviae: ex officina Instituti Ossoliani, 1970, LVIII, 1213 p.
- BRAZIŪNIENĖ, Alma. *Inkunabulų paveldas Lietuvoje ir pasaulyje: mokomoji knyga*. Vilnius: Akademinei leidyba, 2017. 87 p. ISBN 978-9955-33-712-6.
- Catalogus incunabulorum bibliothecae Teleki-Bolyai*. Tirgu-Mures: s. n., 1971. 85 p.
- ČERŠKUS, Leonas. Lietuvos kariuomenėje (1940.03.1–1940.06.14). Iš *Lietuvos kario atsiminimai* [interaktyvus], 1989–2008 [žiūrėta 2018 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.angelfire.com/de/Cerskus/turyns.html>>.
- ČIUŽIENĖ, Elena. *Bibliotekininkystė Tarybų Lietuvoje (1940–1974)*: literatūros rodyklė. Vilnius: Lietuvos TSR valstybinė respublikinė biblioteka, 1979.
- FEIGELMANAS, Nojus. *Laiškai Almai Braziūnienei*. VUB RS, f. 240, b. 105.
- FEIGELMANAS, Nojus. *1967–1968 mokslo metų skyriaus [rankraščių ir senų spaudinių] darbo plano vykdymas*. VUB RS, f. 240, b. 81, lap. 9.
- FEIGELMANAS, Nojus. *Autobiografija, 1957 m. kovo 27 d.* VUA, f. R–856, b. 528, lap. 3.
- FEIGELMANAS, Nojus. *Incunabula Lithuaniae Catalogus* 1974. VUB RS, f. 240, b. 96.
- FEIGELMANAS, Nojus. *Laiškai Birutei Butkevičienei*. VUB RS, f. 47, b. 1201.
- FEIGELMANAS, Nojus. *Laiškas Birutei Butkevičienei 1990 m. lapkričio 22 d.* VUB RS, f. 240, b. 56.
- FEIGELMANAS, Nojus. *Lietuvos inkunabulai*. Vilnius: Vaga, 1975. 491 p.
- FEIGELMANAS, Nojus. M. Mažvydo autografas universiteto bibliotekoje. *Literatūra ir menas*, 1981, birželio 13, p. 16.
- FEIGELMANAS, Nojus. *Pranešimas VUB sienlaikraštyje „Paskolos pasirašymas kaime“ 1951 m. birželis*. VUB RS, f. 47; VUA, b. 277, lap. 14–15.
- FEIGELMANAS, Nojus. *Pranešimai VUB*

- sienlaikraštyje*. VUB RS, f. 47; VUA, b. 294, lap. 12; VUB RS, f. 47; VUA, b. 365, lap. 15–16, 26, 38; VUA, b. 519, lap. 4, 14.
22. FEIGELMANAS, Nojus. *Prašymas Jo Magnificencijai Ponui Vytauto Didžiojo Universiteto Rektoriui priimti į Vytauto Didžiojo universitetą*. LCVA, f. 631, ap. 7, b. 14490, lap. 3.
23. FEIGELMANAS, Nojus. *Prašymas Vytauto Didžiojo universiteto rektoriui*. LCVA, f. 631, ap. 7, b. 14490, lap. 2.
24. FEIGELMANAS, Nojus. *Prašymas VVU rektoriui 1950 m. vasario 24 d.* VUA, f. R–856, b. K9132, lap. 14.
25. FEIGELMANAS, Nojus. Rūpėjo lietuviškų knygų likimas. *Tarp knygų*, 1997, nr. 3, p. 22–24.
26. FEIGELMANAS, Nojus. *Senoji lietuviška knyga Vilniaus universitete*: (leidinių iki 1800 m. bibliografijos rodyklė). D. 1. Vilnius: Vilniaus universiteto mokslinė biblioteka, 1959. 131 p.
27. FEIGELMANAS, Nojus. *Senoji lietuviška knyga Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto mokslinėje bibliotekoje*: diplominis darbas. VUB RS, f. 85-B98.
28. FEIGELMANAS, Nojus. *Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko vardo universiteto mokslinės bibliotekos rankraštinų fondų klausimu [nagrinėjant rankraštinų fondų panaudojimą arba perdavimą valst. archyvui]*. VUB RS, f. 240, b. 77.
29. FEIGELMANAS, Nojus; DAUGIRDAITĖ, Irena; RAČAS, Vidas. *Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003. LXVIII, 584 p. ISBN 9955-475-46-3.
30. GIDŽIŪNAS, Viktoras. Kultūriniai paminklai Lietuvoje (Nojus Feigelmanas: Lietuvos inkunabulai). *Aidai*, 1981, nr. 2, p. 128–132. ISSN 0002-208X.
31. GOFF, Frederick R. *Incunabula in American Libraries: a third census of fifteenth-century books recorded in North American collections*. New York: The Bibliographical Society of America, 1964. LXIII, 798 p.
32. GORFUNKEL, Aleksandr. *Laiškai Nojui Feigelmanui 1970–1985*. VUB RS, f. 240, b. 9.
33. GRINCEVIČIUS, Česlovas. Inkunabulas. Iš *Lietuvių enciklopedija*, T. 8: Guadalajara–Instrumentacija. Boston, Mass.: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1956, p. 527–528.
34. GUDMANTAS, Kęstutis. Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai ir senieji lietuviški įrašai. *Senoji Lietuvos literatūra*, 2006, kn. 21, p. 363–372. ISSN 1822-3656.
35. *Henes Feigelmanienės vidaus paso kortelė, išduota 1921 m. vasario 18 d.* LCVA, f. 1264, ap. 3, b. 4852, lap. 1.
36. HENRICH, Roloff; BRUCNER, Ursula. *Laiškai Nojui Feigelmanui 1970 m.* VUB RS, f. 240, b. 28.
37. ICKEVIČIUS, A. Nauji lobiai. *Spartuolis*, 1976, nr. 110 (3904), p. [3]. ISSN 2029-6886.
38. *Įvairūs dokumentai, įrodantys Nojaus Feigelmano dėstymą VVU*. VUA, f. R–856, b. K9132, lap. 67, 69–70, 72, 77, 82, 87–88, 90, 93, 95–98.
39. *Jaun. leit. Nojaus Feigelmano pareiškimas VVU Karinės katedros viršininkui 1945 m. sausio 27 d.* LCVA, f. 391, ap. 7, b. 1356, lap. 3.
40. *Jubiliejaus organizaciniai dokumentai* [be datų ar numerių]. VUB RS, f. 47; VUA, b. 1490.
41. JUČAS, Mečislovas. *Dėl Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto Mokslinės bibliotekos leidžiamos N. Feigelmano paruoštos publikacijos „Lietuvos inkunabulai“*. LLMA, f. 23, ap. 2, b. 2100, lap. 150.
42. *Jurgio Ernesto Tornau studijų Vytauto Didžiojo universitete Kaune knygelė 1940 m.* VUB RS, f. 319, b. 548.
43. KOSMAN, Marceli. Zapiski krytyczne i sprawozdania. *Studia źródłoznawcze*, 1977, 22, p. 278. ISSN 0081-7147.
44. *Kalmano Feigelmano vidaus paso kortelė, išduota 1921 m. vasario 18 d.* LCVA, f. 1264, ap. 3, b. 4845, lap. 1.
45. Karo inžinerijos padaliniai 1918–1940 metais. *Lietuvos kariuomenė*. Paskutinį kartą atnaujinta 2014-11-28 [žiūrėta 2018 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <

- jos_padalimai_1918%E2%80%931940_metais.html>.
46. KAZLAUSKAITĖ, Elena. Knyga apie seniausias knygas. *Gimtasis kraštas*, 1976, nr. 2 (466). ISSN 2029-4816.
 47. KAŽURO, Ina; GRIGONIS, Evaldas. Levas Vladimirovas ir senojo Vilniaus universiteto bibliotekos byla. Iš *Vetera reducta*: parodos katalogas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 23–31. ISBN 9786094591167.
 48. *KehilaLinks: LEPEL, Belorussia (Belarus)*. Jewishgen KehilaLinks.
 49. *Knygų, gautų iš Dušanbė, sąrašai*. VUB RS, f. 47, b. 2687–2691.
 50. KOTVAN, Imrich. *Inkunabuly univerzitetnej knižnice v Bratislave*. Bratislava: Univerzitiná knižnica, 1960. 328 p.
 51. KRAHEL, Tadeusz. Litewskie inkunabuły. *Studia teologiczne*, 1984, t. 2, p. 309–314. ISSN 0239-801X.
 52. *Kultūros metraščiai*: Kelionė į Kražius [interaktyvus]. LRT mediateka. Prieiga per internetą: <<http://www.lrt.lt/mediateka/irasas/6249/kulturos-metrasciai-kelione-i-krazius>>.
 53. *Kultūros metraščiai*: Konstantinas Sirvydas [interaktyvus]. LRT mediateka. Prieiga per internetą: <<http://www.lrt.lt/mediateka/irasas/5714/kulturos-metrasciai-konstantinas-sirvydas>>.
 54. LAZAUSKAS, Justinas. *N. Feigelmano parengto leidinio „Lietuvos inkunabulai“ recenzija*. LLMA, f. 23, ap. 2, b. 2100, lap. 144–148.
 55. Mildos Petrauskienės prisiminimai apie Nojų Feigelmaną prisiminimų popietėje „N. Feigelmanui – 100“. VUB 2018 m. vasario 7 d. Garso įrašas. Aut. archyvas.
 56. MOSORA, Elena; HANGA, Doina. *Catalogul incunabilelor*. Cluj-Napoca: Dacia, 1979. 122 p.
 57. *N. Feigelmano rengto spaudai Paleotipų katalogo rankraštinės kortelės*. VUB RS, f. 240, b. 86.
 58. *Nojaus Feigelmano charakteristika 1965.VI.24*. VUB RS, f. 47, b. 2045, lap. 1.
 59. *Nojaus Feigelmano gimimo pažymėjimas*. LCVA, f. 1264, ap. 4, b. 427, lap. 1.
 60. *Nojaus Feigelmano įskaitos kortelė 1942 m. rugsėjo 30 d.* LCVA, f. R–754, ap. 10, b. 62, lap. 133.
 61. *Nojaus Feigelmano kadryų įskaitos asmens lapas 1945 m. sausio 27 d.* LCVA, f. 391, ap. 7, b. 1356, lap. 1.
 62. *Nojaus Feigelmano kadryų įskaitos asmens lapas 1957 m. kovo 27 d.* VUA, f. R–856, b. K9132, lap. 33.
 63. *Nojus Feigelmanas, Debiosų mokyklos (Udmurtija) mokytojas, su mokiniais, grupinė fotografija*, 1944 m. VUB RS, f. 240, b. 66, lap. 1.
 64. *Palangos ir Debiosų angelai velniai, kita mitologija*. Rytų frontas. Paskutinį kartą atnaujinta [s. a.] [žiūrėta 2018 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:rw8H7wEI2QJ:rytufrontas.net/%3Fpage_id%3D552+&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=us&client=firefox%E2%80%93b>.
 65. *Panevėžio apygardos Darbo inspekcijos byla Feigelmanienės kepyklai, Ramygalos g. Panevėžyje 1938–1941 m.* LCVA, f. 804, ap. 1, b. 282, lap. 1–14.
 66. *Panevėžio žydų gimnazijos apyskaita 1932 m. vasario 15 d. Nr. 200*. LCVA, f. 391, ap. 2, b. 1083, lap. 8.
 67. *Panevėžio žydų gimnazijos Pedagogų tarybos 1932 m. kovo 16 d. posėdžio protokolas Nr. 9*. LCVA, f. 391, ap. 2, b. 1084, lap. 163.
 68. *Panevėžio žydų gimnazijos Pedagogų tarybos 1934 m. birželio 13 d. posėdžio protokolas Nr. 17*. LCVA, f. 391, ap. 2, b. 2735, lap. 10–11.
 69. *Panevėžio žydų gimnazijos veiklos dokumentai 1928–1930 m.* LCVA, f. 391, ap. 2, b. 1080–1082.
 70. *Papildomo kvotimo iš lietuvių kalbos išlaikiusių aspirantų, stojančių į Technikos fakultetą, sąrašas 1936 m. spalio 5 d.* LCVA, f. 631, ap. 12, b. 945, lap. 13.
 71. PŠIBILSKIS, Vygantas Bronius. Vilniaus universitetas sovietinės valdžios metais (1944–1990). Iš *Alma Mater Vilnensis*: Vilniaus universiteto istorijos bruožai. Vilnius: Vilniaus

- universiteto biblioteka, 2009, p. 820. (Fontes historiae Universitatis Vilnensis). ISBN 978-9955-33-5337.
72. RAČIUS, Vidas. Vilniaus universiteto bibliotekos inkunabulai: rinkinio raida ir sudėtis. *Knygotyra*, 2011, t. 56, p. 129. ISSN 0204-2061.
73. *Rankraščių ir senų spaudinių skyriaus darbo ataskaita už 1950 metus*. VUB RS, f. 47; VUA, b. 229, lap. 11–12.
74. *RSS skyriaus darbo ataskaita už 1965–1966 metus*. VUB RS, f. 47; VUA, b. 1182, lap. 5.
75. SAJO, Geza; SOLTESZ, Erzsebet. *Catalogus incunabulorum quae in bibliothecis publicis Hungariae asservantur*. Vol. 1–2. Budapest: Academia Scientiarum Hungaricae, 1970. 1444 p.
76. *Senų spaudinių skyriaus darbo planas 1969 m.* VUB RS, f. 47; VUA, b. 1424.
77. *Senų spaudinių skyriaus 1970 m. darbo planas*. VUB RS, f. 240, b. 82, lap. 10.
78. SIMMONS, John S. G. Incunabula in the USSR: II. The Baltic Republics, Addenda, and Concordances. Atspaudas iš *The book collector*, 1966, vol. 15, No. 1, p. 19–34. ISSN 0006-7237.
79. SIMMONS, John S. G. Recent books. Atsp. iš: *The Library: transactions of the Bibliographical Society*, 1976, vol. 31, no. 31, p. 97.
80. *Siužetai laidai „Lietuvos istorija“*. LRT televizijos archyvas A_KT19459_00.
81. SKEIVYS, Rimantas. Veidu į saulę. *Krantai* [interaktyvus], 2012, nr. 3, p. 3–44 [žiūrėta 2018 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kranturedakcija.lt/app/webroot/files/Kr20123-36-45-Skeivys.pdf>>.
82. *Švietimo liaudies komisaro aktas Nr. 394, 1945 m. vasario 12 d.* VUA, f. R–856, b. K9132, lap. 5.
83. TAMKAUSKAS, Zigmantas. Uždraustosios Vėlinės. *XXI amžius* [interaktyvus], 2004, nr. 81 (1284) [žiūrėta 2018 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2004/10/29/atmi_01.html>.
84. *The central database of shoah victims' names*. Yad Vashem. Paskutinį kartą atnaujinta [s. a.] [žiūrėta 2018 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://yvng.yadvashem.org/nameDetails.html?language=en&itemId=1460031&ind=1>>.
85. TUMELIS, Juozas. Lietuvos inkunabulų katalogas. *Pergalė*, 1975, nr. 12, p. 167–170. ISSN 1822-7228.
86. ULPIS, Antanas. *N. Feigelmano rankraščio „Lietuvos inkunabulai“ recenzija*. LLMA, f. 23, ap. 2, b. 1999, lap. 116.
87. VAITKEVIČIŪTĖ-ČULADIENĖ, Nėris. *Senoji lietuviška knyga (1800–1864 m.): diplominis darbas*. VUB RS, f. 85-B84.
88. VDU istorija. Iš *Vytauto Didžiojo universitetas*. Paskutinį kartą atnaujinta s. a. [žiūrėta 2018 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vdu.lt/lt/apie-vdu-kaune/vdu-vakar-ir-siandien/vdu-istorija/>>.
89. *Vido Račiaus prisiminimai apie Nojų Feigelmaną prisiminimų popietėje „N. Feigelmanui – 100“ 2018 m. vasario 7 d. Garso įrašas*. Aut. archyvas.
90. *Vilniaus universiteto bibliotekos metraštis, 1991*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1993. ISSN 1822-3699.
91. *Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940*. Vilnius: Mokslas, 1977.
92. Vilniaus universiteto kultūros turtai sovietmečiu (1944–1990). Iš *Alma Mater Vilnensis: Vilniaus universiteto turtai istorijos skersvėjuose (XVI–XXI amžiai)*. Vilnius: Vilniaus universiteto biblioteka, 2016. ISBN 978-609-459-833-3.
93. *Vilniaus V. Kapsuko universiteto 400 metų sukakties jubiliejinės parodos (mokslo muziejuje) ekspozicinis planas ir eksponatų sąrašas*. VUB RS, f. 47, b. 1520.
94. VLADIMIROVAS, Levas. *Knygos istorija: senovė, viduramžiai, renesansas, XVI–XVII amžius*. Vilnius: Mokslas, 1979. 566 p.
95. VLADIMIROVAS, Levas. Lietuvos inkunabulų katalogas. *Knygotyra*, 1978, nr. 6 (13), p. 163–166. ISSN 0204-2061.
96. VLADIMIROVAS, Levas. *Prašymas VVU rektoriui, 1950 m. balandžio 19*. VUA, f. R–856, b. K9132, lap. 17.
97. VLADIMIROVAS, Levas. *Vilniaus universiteto biblioteka*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958.

98. *VUB Senų spaudinių skyriaus darbo ataskaita už 1974 m.* VUB RS, f. 240, b. 80, lap. 10.
99. *VVU Ekonomikos fakulteto pažymėjimas Nr. 657, 1950 m. kovo 20 d.* VUA, f. R–856, b. K9132, lap. 13.
100. *VVU MB bibliografinių leidinių planas 1981–1985 m.* VUB RS, f. 47, b. 1756.
101. *VVU MB informacinius pranešimas.* VUB RS, f. 47; VUA, b. 1788.
102. *VVU MB perspektyvinis 1986–1990 m. darbo planas.* VUB RS, f. 47, b. 1756.
103. *VVU MB Rankraščių ir retų spaudinių skyriaus darbo plano 1957 m. projektas.* VUB RS, f. 47; VUA, b. 641, lap. 1–2.
104. *VVU MB Rankraščių ir retų spaudinių skyriaus darbo plano 1958 m. projektas.* VUB RS, f. 47; VUA, b. 698, lap. 2.
105. *VVU MB Rankraščių ir retų spaudinių skyriaus veikla nuo 1949 liepos mėn. 1 d. iki 1950 m. liepos 1 d.* VUB RS, f. 47; VUA, b. 229, lap. 13.
106. *VVU MB RSS darbo ataskaita už 1951 m.* VUB RS, f. 47; VUA, b. 281, lap. 11.
107. *VVU MB RSS darbo ataskaita už 1952 m.* VUB RS, f. 47; VUA, b. 321, lap. 1.
108. *VVU MB RSS darbo ataskaita už 1960 m.* VUB RS, f. 47; VUA, b. 833, lap. 13–14.
109. *VVU MB RSS darbo ataskaita už 1961 m.* VUB RS, f. 47; VUA, b. 902, lap. 16.
110. *VVU MB RSS darbo ataskaita už 1963 m.* VUB RS, f. 47; VUA, b. 1017.
111. *VVU MB RSS darbo ataskaita už 1964–1965 mokslo metus.* VUB RS, f. 47; VUA, b. 1081, lap. 11.
112. *VVU MB RSS skyriaus ataskaita už 1962–1963 mokslo metus.* VUB RS, f. 47; VUA, b. 977, lap. 11.
113. *VVU MB Senų ir retų knygų fondų tvarkymo perspektyvinis planas 1965 m.* VUB RS, f. 47; VUA, b. 1196.
114. *VVU MB Senų ir retų spaudinių skyriaus gamybinių pasitarimų protokolai 1966–1970 m.* VUB RS, f. 240, b. 82, lap. 7.
115. *VVU MB Senų spaudinių skyriaus darbo ataskaita už 1970 m.* VUB RS, f. 47, b. 2609.
116. *VVU Mokslinės bibliotekos Direktoriaus pavaduotojos S. Vaidinauskaitės raštas VVU rektoriumi 1959-11-30 nr. 10/760.* VUB RS, f. 47; VUA, b. 762, lap. 40.
117. *VVU rektorius įsakymas Nr. 530, 1950 m. balandžio 26 d.* VUA, f. R–856, b. K9132, lap. 18.
118. *VVU rektorius įsakymas Nr. 5118.* VUA, f. R–856, b. K9132, lap. 8.
119. *Z. Žemaitis, J. Jurginis, J. Palionis, P. Slavėnas, J. Lebedys. Raštas, kuriame prašoma rankraščių fondus palikti VUB (ne vėliau kaip 1965 m.).* VUB RS, f. 240, b. 102, lap. 1–2.
120. *ŽEIMANTAS, Viktoras. Katalogas – albumas. Naujos knygos, 1976, nr. 1, p. 38–39. ISSN 0206-3913.*
121. *Žydų karių, dalyvavusių Lietuvos nepriklausomybės atvadavime, sąjungos bylos.* LCVA, f. 593, ap. 1, b. 1, 2, 17, 18, 39, 57.
122. *BOBROVA, Ekaterina. Katalog inkunabulov.* Moskva: Nauka, 1963, 278 p.
123. *GERMASHEVA, Faina. Katalog inkunabulov Nauchnoj biblioteki Saratovskogo universiteta.* Saratov: Izd-vo SGU, 1970.
124. *GORFUNKEL', Aleksandr. Inkunabuly Litvy. Kniga. Issledovanija i materialy.* 1978, Sb. 36, p. 195–200. ISSN 0134-837X
125. *GORFUNKEL', Aleksandr. Katalog inkunabulov.* Leningrad: Izd-vo Leningradskogo un-ta, 1967. 42 p.
126. *ZDANEVICH, Boris. Katalog inkunabulov.* Kiev: Naukova dumka, 1974, 248 p.

Spausdintiniai katalogai

1. FEIGELMANAS, Nojus. *Lietuvos inkunabulai*. Vilnius: Vaga, 1975. 491 p.
2. FEIGELMANAS, Nojus. *Senoji lietuviška knyga Vilniaus universitete*: (leidinių iki 1800 m. bibliografijos rodyklė). D. I. Vilnius: Vilniaus universiteto mokslinė biblioteka, 1959. 131 p.
3. FEIGELMANAS, Nojus; DAUGIRDAITĖ, Irena; RAČAS, Vidas. *Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003. LXVIII, 584 p. ISBN 9955-475-46-3.

Straipsniai

1. FEIGELMANAS, Nojus. Apie Vilniaus universiteto bibliotekos XV–XVII a. knygų proveniencijas ir jų mokslinę reikšmę. Iš *Iš Lietuvos bibliotekų istorijos*: teminis mokslo darbų rinkinys. Vilnius: VRB, 1985, p. 13–16.
2. FEIGELMANAS, Nojus. Aštuntoji valdžia „Lietuvos Jeruzalėje“: prof. M. Biržiška ir Vilniaus žydai. *Švyturys*, 1992, nr. 1, p. 18–19. ISSN 0132-6546.
3. FEIGELMANAS, Nojus. Bibliofilija Lietuvoje. Iš *Retų knygų ir kitų antikvarinių leidinių aukciono katalogas*. Kaunas: [s. n.], 1988, p. 35.
4. FEIGELMANAS, Nojus. Die Inkunabeln in Litauen als Dokumente kultureller Beziehungen in Europa. In *Zur Arbeit mit dem Gesamtkatalog der Wiegendrucke*: Vorträge der internationalen Fachtagung vom 26. bis 30 November 1979 in Berlin. Berlin: DSB, 1989, p. 104–110. ISBN 978-3-7361-0049-7.
5. FEIGELMANAS, Nojus. Edmundą Laucevičių prisimenant. *Tarp knygų*, 1994, nr. 6, p. 32–33. ISSN 0868-8826.
6. FEIGELMANAS, Nojus. Inkunabulai Lietuvoje. *Bibliotekų darbas*, 1970, nr. 10, p. 13–18. ISSN 0135-6143.
7. FEIGELMANAS, Nojus. Įsteigta 1650 m. *Tarybinis kelias*, 1965, nr. 25 (2797) p. [4]. ISSN 1648-1526.
8. FEIGELMANAS, Nojus. Juozas Kovalevskis. *Bibliotekų darbas*, 1970, nr. 3, p. 32–34. ISSN 0135-6143.
9. FEIGELMANAS, Nojus. „Lietuvos inkunabulų“ papildymas. *Knygotyra*, 1983, t. 9, sąs. 1, p. 97–100. ISSN 0204-2061.
10. FEIGELMANAS, Nojus. M. Mažvydo autografas universiteto bibliotekoje. *Literatūra ir menas*, 1981, nr. 24 (1802), p. 16. ISSN 0233-3260.
11. FEIGELMANAS, Nojus. Mykolas Biržiška ir Vilniaus žydai. *Kultūros barai*, 1992, nr. 1, p. 59–61. ISSN 0134-3106.
12. FEIGELMANAS, Nojus. Mokslininko dienos ir darbai. Iš *Profesorius Jurgis Lebedys*. Vilnius: Mokslas, 1983, p. 179–181.
13. FEIGELMANAS, Nojus. Paleotipų bibliografavimo klausimu. Iš *V Tarybų Lietuvos bibliografų mokslinė konferencija*, 1986 m. gruodžio 3–4 d.: pranešimų tezės. Vilnius, 1986, p. 13–15.
14. FEIGELMANAS, Nojus. Rūpėjo lietuviškų knygų likimas. *Tarp knygų*, 1997, nr. 3, p. 22–24. ISSN 0868-8826.
15. FEIGELMANAS, Nojus. Senųjų lietuviškų spaudinių rinkinio VVU mokslinėje bibliotekoje papildymai. *Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai II*, 1962, p. 177–179. ISSN 1648-6757.
16. FEIGELMANAS, Nojus. Sportinių žaidimų teoriniai pagrindai. Iš *Fizinė kultūra mokykloje*: pagrindinės medžiagos rinkinys. D. 1. Kaunas: Valst. ped. lit. I-kla, 1948, p. 323–359.
17. FEIGELMANAS, Nojus. Tarybų Sąjungos inkunabulai. *Knygotyra*, 1985, t. 10, sąs. 1, p. 83–86. ISSN 0204-2061.
18. FEIGELMANAS, Nojus. [1944–1984]. *Tarybinis studentas*, 1984, nr. 16 (1275), p. [1]. ISSN 1822-1866.
19. FEIGELMANAS, N. Vyksta teoriniai seminarai. *Tarybinis studentas*, 1960, nr. 10 (360), p. [2]. ISSN 1822-1866.

20. FEIGELMANAS, N. Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai. Iš *Lietuvos TSR bibliotekinių ketvirtoji mokslinė konferencija* [Vilnius], 1983 m. gruodžio 14–15 d.: pranešimų tezės. Vilnius: [Lietuvos TSR Valstybinė respublikinė biblioteka], 1983, p. 166–167.
21. FEIGELMANAS, Nojus. Žydų dainos lietuvių kalba. Iš *Mokslinės bibliotekos metraštis, 1972*. Vilnius: [Vilniaus valstybinis V. Kapsuko vardo universitetas], [1973], p. 212–213.
22. FEIGELMANAS, Nojus. Paleotipai Vilniaus universitete. *Knygotyra*, 1987, t. 13, sąs. 1, p. 51–58. ISSN 0204-2061.
23. FEIGELMANAS, Nojus. Žymieji Vilniaus universiteto bibliotekininkai. *Knygotyra*, 1988, t. 14, sąs. 1, p. 58–68. ISSN 0204-2061.
24. FEIGELMAN, Noah; FISHMAN, David E. Reshime yidische peryodische oysgabes in der umonphengiker Lite, 1919–1940. *YIVO bleter*, 1994, vol. 2: New Series, p. 349–374. ISSN 0084-4217.
25. KACENELENOGENAS, Urijus. Lietuvių dainos. Iš žydų (idiš) k. vertė N. Feigelmanas. Iš *Mokslinės bibliotekos metraštis, 1972*. Vilnius: [Vilniaus valstybinis V. Kapsuko vardo universitetas], [1973], p. 214–225.
26. STANEVIČIUS, Antanas. Susipažinkime: inkunabulai: interviu su N. Feigelmanu. *Tiesa*, 1976, nr. 271 (10278), p. 4.
27. STRAVINSKIENĖ, Vera; FEIGELMANAS, Nojus. Sąžiningai atlikdami darbą stipriname taiką. *Bibliotekų darbas*, 1984, nr. 5, p. 22–23. ISSN 0135-6143.
28. ФЕЙГЕЛМАНАС, Н. 310 инкунабул. *Книжное обозрение*, 1967, Но. 25, p. 12.
29. ФЕЙГЕЛМАНАС, Н. Инкунабулы, хранимые в Литве и проблемы инкунабулистики. In *Книга и прогресс: тезисы докладов Всесоюзной конференции по вопросам библиотековедения и библиографической информации*. Вильнюс: Вильнюсский гос. ун-т им. В. Капсукаса, 1970, p. 84–98.
30. ФЕЙГЕЛМАНАС, Н. Инкунабулы, хранимые в Литве, и проблемы инкунабулистики. In *Всесоюзная конференция по библиотековедению и библиографической информации: реферативная информация*. Москва: [Информационный центр высшей школы], 1971, p. 31–33.
31. ФЕЙГЕЛМАНАС, Н. О некоторых записях на книгах XV–XVI вв. литовских библиотек. In *Федоровские чтения, 1982*. Москва: Наука, 1987, p. 75–79.

BOOK SCIENTIST NOJUS FEIGELMANAS (1918–2002)

Dovydas Mozūras

Summary

Nojus Feigelmanas is a bibliographer and a librarian known for his significant contribution to the history of Lithuanian culture. Consistent and targeted book-related activities pursued by Feigelmanas throughout his life-span have earned him the status of a book-scientist. He was born in Panevėžys on 8 February, 1918. During the period of 1931-1936 he studied in the private Panevėžys Jewish Gymnasium. In 1936-1940 he studied geodesy at Vytautas Magnus University, but failed to complete his studies as he was called up to the army when World War II was launched. In 1959, N. Feigelmanas graduated the Faculty of History and Philology at Vilnius University. In 1950-1990, he worked at the Vilnius University Library: having started career as a bibliographer, he became Head of the Rare Print Department and

retained this position for more than three decades. Later in life, in 1990, he moved to Israel and died there on 7 September, 2002, in the city of Ashkelon. The printed catalogues compiled by N. Feigelman are as follows: “The Old Lithuanian Book at Vilnius University” (1959), “The Incunabula of Lithuania” (1975), “The paleotypes of Vilnius University Library” (2003, posthumously, co-authored). He has also published three dozen scientific articles, organized scientific exhibitions, cultural programs on television, etc.

The article aims at disclosing N. Feigelmanas’s path toward book science and his contribution to the development of Lithuanian book science. It also identifies the key factors that have shaped his personality, the choice of the librarian’s profession which ignited his interest in book study, and analyses the directories compiled by N. Feigelmanas and the scientific articles. The conclusion has been drawn that during his long life, from the very young days, when he first read Torah at school, visited book fairs and exhibitions as a gymnasium student, throughout his career at the scientific Vytautas Magnus University Library and small military libraries, to the end of his life, even after he emigrated to Israel – the book remained his lifelong companion.

KEYWORDS: Nojus Feigelmanas, book science, the old Lithuanian book, incunabula, paleotypes, Vilnius University, Vilniaus University Library, catalogues, Lithuanian Jews.

Īteikta 2018 m. rugsėjo 16 d.

Priimta 2018 m. spalio 3 d.